

LIDOVÝ ODĚV A JEHO TVŮRCI NA UHERSKOHRADIŠŤSKU

Romana Habartová, Slovácké muzeum, Uherské Hradiště

*V lidové kultuře nemusíme nacházet jen „prameny vod živých“,
nybrž něco, čemu se říká poctivá a účelová práce. Je to možná
málo, to málo však dnes nejvíce potřebujeme“.*

(Antonín Václavík, 1946)

Lidový oděv zůstává neodmyslitelným reprezentantem lidové kultury, který představuje výraz vztahu místních obyvatel k prostředí, v němž žijí. Přestože bylo od konce šedesátých let 20. století oblékání do krojů narušeno omezením a zákazem konání řady náboženských obřadů, zůstalo neporušenou tradicí v rámci svátků a slavností výročního cyklu. Mládež, především mužská chasa, oblékala kroj o fašanku, o velikonoční pondělní *šlaháče*. Výjimečně se udržel fenomén oblékání slavnostního mužského kroje při odvozech, např. v Kunovicích nepřetržitě po celé 20. století až do zrušení základní vojenské služby v roce 2004. V některých lokalitách se mladá chasa oblékala při stavění a kácení máje. Hlavní reprezentativní příležitosti k odívání kroje zůstaly hody. Nového významu nabylo v té době oblékání krojů při kolektivní účasti na státem podporovaných reprezentačních společensko-politických příležitostech, jako byly prvomájové veselice, družstevní obecní, krajské a státní slavnosti a dožínky, krojové plesy, účinkování na slavnostech a festivalech lokálního, regionálního a národního významu. Toto období přineslo trend pořizování nových krojů nebo krojových kostýmů ve folklorním hnutí. Kroje byly definitivně opuštěny ve smyslu každodenního oblékání, pouze ženy nejstarší generace můžeme na vesnicích spatřit oblečené v kroji, *posedlcky*, ve všední dny, ale hlavně o nedělích, při návštěvě kostela a ve svátky dodnes. Pryč je i doba, kdy si ženy dokázaly samy krojové součástky podomácky zhotovit, často i bez použití šicího stroje, s čímž souvisí i oslabení jejich významu jako znalkyň tradičních rukodělných výrob v terénu. Ojedinele najdeme v obcích Uherskohradištska ženy, které se věnují vrapení zadních sukni *šorců* nebo *fěrtochů*, vyšívání *přes vrapy*, zhotovování kompletního vyšívání na ženské rukávce nebo mužské košile. Jejich pracnost, časová a finanční nákladnost je tak vysoká, že se jim tato ruční práce nevyplácí pro veřejnost provozovat. Pokud se těmto pracím věnují, zajišťují obvykle jen poptávku v rodinném a příbuzenském kruhu. Dnes se i s drobnými opravami nebo úpravami starších krojových součástí lidé raději obracejí jen na osvědčené švadleny, a pokud se rozhodnou pro zhotovení nového kroje, jsou vyhledáváni vyhlášení krojoví krejčí a švadleny v regionu. Významnou roli v tomto smyslu sehrávalo krojové oddělení družstva umělecké výroby Slovač v Uherském Hradišti, které zhotovovalo kroje pro stovky souborů z celého tehdejšího Československa. Odborné vedení, vlastní po dlouhá léta vytvářená dokumentace, stříhový a krojový archiv, technologické zázemí a potenciál mistrů lidové umělecké výroby umožňovaly družstvu zajišťovat výrobu krojů se zachováváním základních principů lidové rukodělné tradice, včetně nepostradatelných detailů regionálního rozlišení. Slavnostní forma autentických krojů v terénu se jako oděv nebo inspirační vzor pro folklorní soubory stával méně vhodným. Pro zpracování folklorních témat na scéně potřebovaly stále častěji kroj či kostým stylizovaný, nenáročný na oblékání i praní, ale se zachováním charakteru i efektního dopadu na diváka. Proto se vedoucí souborů, choreografové nebo i specialisté pověřeni starostlivostí o garderobu souborů stále častěji obraceli k archivním materiálům a rovněž muzea se svými bohatými textilními sbírkami představovaly inspiraci a neomezené možnosti čerpání námětů při zhotovování souborových kostýmů a krojů, regionálně i časově vymezených. Bohatá zájmová umělecká činnost, jevištní prezentace, pořádání celostátních soutěží, reprezentace v zahraničí a finanční politika umožňovala kolektivům zájmové umělecké činnosti pořizování řady typů krojů, krojových rekonstrukcí, od lokálních všedních

a svátečních variant, přes regionální typy, odpovídající tanečně a hudebně zpracovávanému území. Družstvo Slovač zajišťovalo statisícové krojové zakázky, zaměstnávalo krojové krejčí, švadleny a vyšivačky, z nich jen nejlepší byli komisi pro posuzování odborné způsobilosti, řízené výnosem ministerstva kultury, jmenováni *pracovníkem nebo mistrem lidové umělecké výroby* na základě předložení vybraného množství oděvních součástek, tzv. mistrovských kusů. Slovač využíval rovněž tradiční podomáckou ruční práci vyšivaček a švadlen s důvěrnou znalostí regionálních odlišností, které dodnes spolupracují s krejčími a podílejí se na finálním zdobení krojových součástek.

Nové společensko-ekonomické uspořádání naší země otevřelo po roce 1989 nabídku uplatnění každého z nás v mnoha sférách veřejného, kulturně-společenského a politického života, včetně možností seberealizace v pracovním zařazení. První polovina devadesátých let se ubírala cestou diferenciaci společnosti, ale i odcizováním v dosavadních projevech osobního a veřejného kulturního života, kdy byla načas omezena i činnost folklorních kolektivů. Po krátkém útlumu se s uvolněním atmosféry a svobodou projevu vrátily do života jevy, které zde mají přirozené místo, nebo vznikají spontánně, s potřebami doby. Vedle živých slavnostních příležitostí, ke kterým se kroje stabilně oblékaly a jejichž konání nebylo ve vnějších projevech v zásadě narušeno, se do kalendáře a koloritu roku vrátily obrady náboženského charakteru. Do krojů jsou oblékány děti k prvnímu svatému přijímání, kroj je mládeži oblékán při biřmování, o Božím Těle. Také primice dnes představují obřad a svátek celé obce, jehož důležitým vnějším znakem je kolektivní oblékání slavnostního a obřadního kroje. Folklorní dění prožívá tzv. renesanci, mnohdy však dnes již v důsledku přerušení přirozeného vývoje, označovaného jako paměť národa, bez pochopení jejího původního významu. Své tradiční poslání pozbývají atributy, provázející praktikované zvyky a obyčeje, které jsou v rukou nových nositelů vnímány převážně jako důležité symboly, věci či předměty estetického charakteru. Stejně tak i kroje dnes ztráty svůj původní význam a jsou okolím vnímány především jako výtvarně a esteticky působící doklad šikovných rukou jejich tvůrců.

Mezi vyhlášené mistry tohoto řemesla na Uherskohradištsku, kteří se celá desetiletí realizovali v dílnách družstva Slovač a krojové práci se podomácky věnují do těchto dnů, patří mistři svého oboru, Josef Borek z Kunovic, Václav Mikulka z Jarošova, Anna Pohunková a František Mikulec z Uherského Hradiště, Marie Vojtěšková z Mařatic, Vojtěch Kašný z Kněžpole. Nelze opomenout zakladatele krojového úseku Slovače Zdenku Procházkovou a vynikajícího mistra Jana Bartoše, Annu Gahurovou ze Starého Města a další, ale i pokračovatele starých mistrů, kteří díky nim získávali ve Slovači nenahraditelné zkušenosti, např. Josefa Míška z Hluku, Helenu Lakosilovou z Vážan, Marii Bartošikovou z Polešovic, Boženu Habartovou ze Sadů, Martu Tylichovou z Jarošova. Vštípili svůj rukopis stovkám krojů, které dodnes slouží a budou přetrvávat po generace. Jejich práce se neobejde bez přímé spolupráce s vyšivačkami, např. Danuší Fryčovou z Uherského Hradiště, Marií Grošovou ze Suchova, Marií Vlachynskou, Alžbětou Kovárovou a Evou Okénkovou z Velké nad Veličkou, které dotvářely krojová díla strojovou nebo ruční vyšivkou. Na vedení krojového oddělení družstva Slovač se podílely od roku 1954 Zdenka Procházková, která v roce 1977 předala vedení Anežce Hrdé a Jarmile Ryškové. Družstvo Slovač dnes neexistuje, ale v krojích, které tito tvůrci zhotovovali, se stále prezentují tanečníci, zpěváci a muzikanti z celé Moravy, Slezska, Čech a Slovenska. O jejich práci je velký zájem nejen mezi soubory, ale jmenovaní se podílejí na krojích dětí, mladých lidí i seniorů. S úctou je oblékají a v obcích se zapojují při různých folklorních příležitostech do společenského života jako pořadatelé a především jako nositelé kroje, který se stal jejich nepostradatelným reprezentantem. Některé z těchto osobností přiblížíme na těchto stránkách.

Josef Borek (13. 7. 1929, Kunovice) pochází z dělnické rodiny. Otec František (1905–1975) byl malířem a natěračem, matka Anna Borková, rozená Sukupová (1907–1991) zůstala celý život v domácnosti a starala se o tři děti, Josefa (1929), Františka (1934–2004) a Annu

Josef Borek z Kunovic. Ukázka kreslení vzoru pro šňůrování brodských nohavic. Kunovice 2006. Foto R. Habartová.

(1931–2000). Josefa od dětství přitahovala práce strýce Františka Sukupa, který měl v uherkohradištské Pasáži velké krejčovství a byl specialistou na pánskou krejčovinu. Práce ho velmi zaujala, často sem přicházel a sledoval jeho mistrovskou dovednost. *Protože sem byl malý a slabý, všeci ně říkali, že toho v životě moc nenadělám, že bych mohl být krejčím a sedět u šicího stroja...* Josef se snad proto vyučil v letech 1943–1946 u krejčovského mistra Františka Jordána v Kunovicích. V jeho malé dílně na Rynku v té době mimo něj získávali zkušenosti také mistrův syn Květoslav a tři další učni, Karel Polák od hospody u Šimků, Antonín Travenec od hřbitova, František Mlýnek ze Záchalupčí a čtyři tovaryši, Josef Vávěrka, Antonín Hráček, Cyril Jordán a Jan Tobola. Učni se seznamovali ze základy šití, museli zvládat stehování, učili se křížkovat a *štafírovat*, zapracovávat podšívku. Tovaryši už byli vyškolení pro *plnění tzv. hotové práce* a pomáhali s finálními úkony po zkouškách modelů, někteří se už věnovali kvalitní krejčovině. Celý den pobývali učni i tovaryši v dílně. Mistr jim přiděloval dostatek práce. *Začínali sme v sedm hodin ráno, práci sme měli vždy podle vlastních schopností přichystanou a rozdělenou, v čase mezi polednem a jednou hodinou sme měli osobní volno na oběd, který sme si obvykle v kastrólkoch vozili s sebou nebo sme mohli odjet pojest dom.* Vstup Josefa Borka do dospělosti byl poznamenán nešťastnou událostí konce druhé světové války. 28. dubna 1945, v době, kdy již Němci z Kunovic ustupovali a od Hluku přijeli do dědiny Rusi, přihlížel se svými vrstevníky odstřelu mostu přes Olšavu, který Kunovjané na Rynku oslavovali. *Byly to radostné okamžiky. Vzpomínám si, že na Rynku tančila Tonča Chrástková kozáčka, ale nás kluků to nebavilo, tak sme sa rozešli. Kluci pokračovali k chudobinci, kde měli Rusi minomet a já sem šel dom. Po cestě sem si to ale rozmyslel a doběhl sem ich. Došli sme až ke stodole u chudobinca a viděli sme, že minomet vojáci nabíjali. Končili už službu a přišla druhá směna. Došlo k veliké detonaci, ale až pozděj sem sa dověděl, že si nevšimli, že je minomet dvakrát nabitý.* Při výbuchu došlo k roztržení zbraně a střepina zapříčinila těžké poranění Josefovy levé ruky, lehčí zranění Zdenka Bídy a smrt Františka Jordána. Kunovický lékař Jan Vyoral Josefovi ránu vyčistil, ale protože se jednalo

o komplikovaný úraz, poslal raději chlapce k ruským lékařům, kteří mu napsali *bumážku* jako propustku za frontu do Hluku, kde byl v části hřiště situován ruský vojenský lazaret, kde mu lékařky vyoperovaly z ruky kus střepliny a otec hned po zákroku přivezl syna na kole domů. Josef trpěl velkými bolestmi, ale rodiče museli čekat na ústup Němců, aby se dostali do nemocnice v Uherském Hradišti. Až za tři dny jej mohl sedlák Jan Gomela odvést na voze. Několik měsíců měl zesláblý Josef ruku v sádře, podstoupil několik operací, ale rána zůstala několik let otevřená. Tento handicap překonal J. Borek především silnou vůlí, vitalitou a houževnatostí, což mu dovolilo přes značné zdravotní obtíže vrátit se do krejčovské dílny v Kunovicích, aby se doučil poctivému řemeslu. Josef Borek vzpomíná na návštěvníky mistra Jordána, kteří přicházeli do dílny nejen se zakázkami, ale i popovídat si. *Mezi časté hosty patřil třeba učitel Veingalt. Rozpovídali sa a besedovali až do večera. My sme jako učni museli dát dílnu mezi šestou a sedmou večerní dohromady, pouklízet a já jako malý učeň sem už chtěl íť dom, a tak sem začal mezi nima zamětat a šúrovat. Potom sem dostal vyhubované od mistra: Dokád' je tu zákazník, nesmíš mu podmetat nohy. Náš zákazník, náš pán! Dyby tu seděl do noci, mosíš počkat.*

Po vyučení nedostal Josef Borek v dílně mistra uplatnění, nechal si pouze jednoho tovaryše. Na inzerát si proto našel práci v českém pohraničí, kde textilky na Semilsku hledaly nový kádr. Odcestoval do Rokytnice nad Jizerou a zkušenosti získával v textilní výrobě v letech 1949–1951 jako tkadlec u tkalcovských stavů. Na konci roku 1951 se vrátil zpět do Kunovic a v roce 1952 nastoupil do družstva Slovač v Uherském Hradišti, tehdy v ulici Františkánské (dnešní firma Kohel a Jestřábíková), kde se odpočátku věnoval zhotovování těžké krojové krejčoviny. Krojová dílna fungovala už od roku 1948 jako družstvo SLUM. Mistrem krojového oddělení byl krojový krejčí Cyril Daněk z Velehradu, který se v roce 1953 stal novým předsedou družstva Slovač. Právě J. Borka přijímal s dotazem: *Budeš mít trpělivost u těchto krojů? Je to náročná a přesná práce!* Josef Borek vnímal hotovení krojů jako něco posvátného a s podobným vztahem k této práci se setkal i u vedoucího celého Slovače Emila Stránského, který svým příchodem do družstva v roce 1951 přinesl řadu vylepšení. J. Borek s odstupem času hodnotil i profesionální přístup svých spolupracovníků, kterými v té době byli krejčí Václav Večeřa z Bílovic, Josef Hanáček z Nedachlebic, bratři František, Oldřich a jejich strýc Jaroslav Ostrožník z Bílovic, krejčí Jan Bartoš, pozdější mistr krojového oddělení a Zdenka Procházková, vedoucí krojového oddělení od roku 1954. Nejraději však vzpomíná na mistra Václava Mikulku, se kterým dodnes spolupracuje. *Patřil k nejlepším krojovým krejčím, kterého sem kdy potkal. Byl puntičkář a detailista a dělal s láskou krásnou práci, ke keré aj ostatní přivedl. Už v 1954–1956 se krojová dílna věnovala zhotovování velké zakázky pro SLUK, pražský Státní soubor písní a tanců, pro Československý státní film, např. pro natáčení filmů *Pověst o Jánošíkovi*, *Rodná zem*, *Eště svadba nebyla*, *Krútnava*, pro inscenace realizované v českých i slovenských divadlech. J. Borek vzpomíná: *Byla tehdá veliká zima, že nám aj stroje zamrzaly. Bylo to začátkem ledna, kdy sme šili stovky krojů pro bratislavský Sluk, keří měli před sebou veliké turné po Evropě a natáčení filmů, do kterých potřebovali ušít kroje. A protože neměli čas jezdit na zkoušky do Hradiště, celá dílna sa vystěhovala. Přistavili k dílně autobusy, do kterých sme nastěhovali úplně všecko – celé vybavení, šicí stroje, stříhy, materiál, od sukna, látek, sutašek, přes niti aj knoflíky. Zavezli nás do Rusovců na hranicích s Maďarskem, kde měl celý ansámbl soustředění a co oni tančili a s režisérem Martinem Ťápákem pripravovali natáčení filmů, my sme mezitím došili všechny kroje.**

Josef Borek se ve Slovači podílel na šití krojů ze všech národopisných oblastí Slovenska, pracoval na velkých krojových zakázkách pro Lúčnicu, SLUK, Janošík, Trenčan, pro Národní divadlo v Praze i Bratislavě. Podílel se na velké objednávce těžké krejčoviny pro valašské soubory ze Vsetína a Valašského Meziříčí nebo pro hanácké soubory. Od šedesátých let se dílna věnovala plnění zakázek, neboť narůstala poptávka po svátečních krojích, ale na Uherskohradištsku se již soubory s potřebou prezentace na scéně začaly zajímat o stylizované kostýmy. Šil kroje souborům i jednotlivcům z jižních Čech, Slezska, Valaška a především ze Slovácka.

Původní dílny Slovače v domě č. 172 v Josefské ulici (dnešní firma Jestřabíková, Kohel) nedostačovaly stále se rozšiřující výrobě, z tohoto důvodu měla být řešena dostavba domu č. p. 238, kterou družstvo koupilo a měla zde být umístěna výrobní hala. Od roku 1947, kdy začalo družstvo Slovač programově rozšiřovat krojovou výrobu, podařilo se vedení získat další výrobní prostory v prvním poschodí firmy Berger a synové v domě č. p. 136 v Uh. Hradišti a později v místnosti bývalého společenského domu, kde byla situovaná konfekční výroba. Z Františkánské ulice byl Slovač přestěhován ke garážím ČSAD, na Průmyslové ulici, a to společně s obuvnickým družstvem, poté se začalo budovat družstvo Slovač na Zelném trhu, kde fungovalo až do roku 2003. Josef Borek byl zaměstnancem Slovače celých čtyřicet let. V roce 1989 odešel do důchodu a ještě další roky vypomáhal na krojovém oddělení jako brigádník. Od této doby se šitím těžké krejčoviny zabývá soukromě, podomácky, ve své malé dílničce na dvoře rodinného domu v Kunovicích, v ulici Na samotě č. 1234. Je specialistou na hotovení mužských krojů, je znalcem krojů okrsku Kunovicka. *Hradištský a kunovický kroj mám v hlavě, protože si detaily pamatuju jak Očenáš. Kdyby mě probudili o půlnoci, udělám ho i poslepu.* J. Borek má svůj každodenní rituál, který si nenechá nikým narušovat. Do své skromně vybavené dílničky, kde má pouze jednu skříň s materiálem a vzorky, stůl s žehličkou a šicí stroj, odchází před pátou hodinou ranní a práci má každý den naplánovanou. Vlastní jediný stroj Lada. *K tomu, abych byl dobrým krejčím, musím mít kvalitní zkušenosti, a především každý dobrý krejčí musí umět šlapat na stroji, žádné roztažení kolečka ruků!* Aby mohl šňurovat, musí přizpůsobit stroj zakrytým zubů na stroji plotýnkou. Při práci na každém vzoru je nutné před vlastním šňurováním naznačit hlavní obrys motivu na látce. J. Borek často i před zákazníky opakuje, že musí respektovat jednotlivé regiony, pro které jsou typické vlastní vzory a ty, přestože se zdají zdánlivě stejné, mají své zákonitosti. V minulosti mistr Borek vyzpozoval, že i v rámci jedné vesnice se vyskytovaly třeba na nohavicích vzory hustší, dekorativnější a motivy méně zdobné. Souviselo to především se snahou bohatších sedláckých chlapců odlišit se od ostatních. Proto jim rodiče nechávali šít oděvy se zdobenějším vzorem, který byl viditelně *parádnější*, ale jen s mírnou odchylkou v motivu. Josefu Borkovi během života lidé přinášeli opotřebované kusy oděvu, které se už nedaly opravit. Z nich mistr vystříhal jednotlivé vyšívané, cifrované nebo šňurované motivy a vytvářel si svůj vlatní vzorník motiviky z různých podoblastí Slovácka. Při zhotovování krojů se mistr orientuje díky své praxi nejen svými znalostmi terénu, ale také srovnáváním jednotlivých prvků, takže si vytvořil vlastní, velmi jednoduchou databázi vzorů a motivů krojů z Uherskohradištska, Uherskobrodsko, Ostrožsko, Veselsko, Kyjovsko, Kopanic, Hornácko a Podluží. V roce 1984 byl komisí pro posuzování odborné způsobilosti zřízenou výnosem ministerstva kultury a informací ze dne 18. října 1967 a zákona o umělecké řemeslné práci a o lidové umělecké výrobě z roku 1957 oceněn titulem *pracovník lidové umělecké výroby*. Podle předložených starých krojových kusů často pozná dílo mistra, který daný kus kroje zhotovoval, pozná jejich *rukopis*. Také při stáčení stužek, kterým se říká *tresy* a šňůrek *sutašek* je nutné zachovávat zákonitosti a postupy šití – *s patkou nebo se zadělanými zuby na stroji plotýnkou, mistr musí vědět, jakou šíří plochých a tenkých šňůrek na kterém kroji použít, jakou barevnost a odstín, zda ji má klást ploše, na kant nebo napleskato, přičemž je nutné mít vypěstovanou trpělivost, neboť je práce náročná a závislá na preciznosti, přesnosti, se zapamatováním si postupu jednotlivých vzorků.* J. Borek se ve své práci snažil stále zdokonalovat, ale nesmíří se s tím, že jsou pryč doby, kdy bylo dostatek kvalitního materiálu. Sukno si nakupuje sám ve Valašských Kloboukách a stěžuje si především na nekvalitní řídké sukno, ale i na špatnou kvalitu plochých šňůrek *tres* a tenkých *sutašek*, které obsahují velké procento chemlonu, viskózy a umělých příměsí, jež zapříčiňují při šití značné problémy. Také tradiční textilní galanterii je dnes problematické sehnat, neboť Jablonec nad Nisou ani Olešnice, odkud si nechával knoflíčky na kroje posílat, už od poloviny roku 2006 objednávky nepřijímaly. Proto se nemůže srovnat s tím, že musí při zhotovování krojů přistoupit i na řadu ústupků. K těm prvním patřilo zhotovování kamrholových kytek, červeného třepení, které je sice skromnou, ale velmi osobitou a významnou ozdobou na mužských kordulách a v minulosti,

před rokem 1900, i na ženských soukenných kordulkách. *Starí krejčí kupovali přádenka kamrholu na jarmarkoch, v obchodech, materiál sa vozil z Vídná. Dřív na prstoch namotali malou kytku, kerou namočili, aby dostala odpovídající vzhled a sušili v troubě. Dnes kamrhol není k dostání.* J. Borek už deset let dováží vlněnou harasovou přízi z Vídně, ze které mu místní pletářka Milena Sukupová zhotoví na jednodlůžkovém pletacím stroji pruhy široké půl a dlouhé jeden metr. J. Borek je musí vyvařit, natvrdit tekutým škrobem, nechat usušit a teprve potom je párá a namotává na různé velikosti kartónových forem, *mustrů*, podle toho, kde je kytky na korduli umístěná. Často vzpomíná i na starého kunovického vyhlášeného mistra, strýčka Gálu, který všechnu *krejčovinu dělal v ruce a přes zimu se zabýval hlavně výrobou všech doplňků na kroj, třepením kytek, pletením ozdobných šňůrek*, provlečených dírkami na levé straně mužské korduly, které jsou její nepostradatelnou součástí. Dříve byly modré, dnes barevné, nejvíce trikolórové, pletené z perlovek, kterými i J. Borek šije kroje a štafiruje podšívku do nohavic i kordul.

Den J. Borka má svůj řád. Ve svých sedmdesáti osmi letech přichází v zimě, v létě do své dílničky na dvoře před pátou hodinou ranní. Šití se věnuje šest hodin, po obědě relaxuje při sledování seriálů a odchází na pravidelnou procházku, jejíž okruh vytyčuje nedaleká Abraháмова cihelna. Jako samostatný živnostník od roku 1992 šil kroje pro skalickou dechovku, jednoduché kroje do Havřic, Drslavic a Veletin, které považuje za nejnáročnější, oblékl muziku Jaroslava Čecha, soubor Rosénka z Prahy, Kopaničárek ze Starého Hrozenkova, soubor z Ostrožské Lhoty, šil kabáty *haleny* do Velké nad Veličkou, *kunovské* sváteční kroje pro domácí soubor Handrlák a nohavice pro Děcka z Kunovic, pro jednotlivce z celého regionu, od Hradiště až na Kopanice a Valašsko. Spolupracuje s bývalými kolegy ze Slovače - Václavem Mikulkou, Vojtěchem Kašným nebo Josefem Míškem, s vyšivačkami Jarmilou Kaňovou z Hluku nebo Danou Fryčovou z Uherského Hradiště, které dotvářejí finální vzhled jeho díla. Je rád, že k němu stále přicházejí lidé, často prarodiče, kteří nosí opravit staré kroje – kordulky, kordule, nohavice z Mařatic, Starého Města, Boršic, Nedakonice, Kostelan, Polešovic, které roky doma schovávali pro další generaci. Dnes přišel čas a radost z toho, že kroje mají v životě opět plnohodnotné uplatnění.

Anna Pohunková, rozená Seifertová (11. 4. 1930, Uherské Hradiště) se narodila v chudobných poměrech. Maminka Anna byla *posluhovačkou u různých panic* v panských rodinách, např. u paničky Marie Hertlové, porodní asistentky, v rodině Vladislava Koryčánka, vedoucího hasičské pojišťovny, u ředitelky Marie Urbancové, učitelky v měšťanské škole v Uh. Hradišti, kde uklízela, prala a žehlila. Anna už jako malá školačka často chodila matce vypo-máhat s umýváním oken. Otec byl za války zaměstnán v německém Hannoveru a po návratu v roce 1945 rodinu opustil. Protože byla Anna od malička vedena k samostatnosti a k veškeré domácí práci, rozhodla se pro volbu praktického povolání, které každá žena potřebuje, a to šití. Ovlivnila ji především matka, která se denně oblékala do kroje, *chodila po sedlcký*. Anna celý život tíhla ke krojům, především ji lákalo věnovat se tvořivé práci, kterou obdivovala a chtěla ji také ovládat. V letech 1944–1947 pobývala v učení u slečny Marie Pachlové (5. 5. 1911), kteří vlastnili ševcovství na Mariánském náměstí č. p. 69 v Uherském Hradišti. Slečna Pachlová měla v té době dvě učnice a tři tovaryšky. Učnice se seznamovaly se základy šití, učily se obnitkovávat švy, stehovat jednotlivé díly a připravovaly oděvy ke zkoušce. Tovaryšky už zhotovovaly samy pod dozorem mistrové dílo od zkoušení. Stříhání se věnovala pouze mistrová. Anna získala od mistrové zkušenosti a díky své ctížádosti a pracovitosti jí už ve druhém ročníku dovolovala samostatně šít třeba dětské oblečení. Do družstva Slovač nastupovala Anna hned po vyučení v roce 1948, kdy se na přelomu roku 1948–49 s družstvem Slovač sloučilo družstvo SLUM a došlo k zásadním změnám hospodaření, souvisejícími s tehdejšími společenskými proměnami. Přijímal ji tehdejší vedoucí Slovače Ladislav Kořínek. Základ činnosti Slovače představovala výroba dámské konfekce a šití krojů začalo být významným doplňujícím programem. Anna se zpočátku zabývala sériovou výrobou na zakázce. První zkušenosti čerpala od slečny Marie Kodajové (9. 9. 1909) z Pole-

Anna Pohunková z Mařatic ukazuje naplisanou látku ze šablon. Mařatice 2005. Foto R. Habartová.

šovic, která však své znalosti tajila se slovy: *Ať se učí, každá švadlena musí na to přijít sama.* Slečna Kodajová byla podomácky vyučenou švadlenou, nebyla školená. Vedoucí oddělení byla tehdy zručná Zdenka Procházková, která ji vedla k tomu, aby byla schopna zajistit si všechny úkony a dovesnoti na kroji svépomocně, často se slovy: *Ty na to dojdeš sama.* Dodnes má A. Pohunková sáček se šablonami na vystřihování průkrčníku u pánských krojových košil, *sámkovic*, nad kterými vzpomíná nostalgicky na své začátky. V té době byla dílna situovaná v Uherském Hradišti v Prostřední ulici, *později na Smejkalověm naproti jedničky ve Františkánské ulici.* Tehdy zde už pracovali krojovní krejčí Václav Mikulka, Josef Borek, Josef Zemek z Vlčnova, Jan Janča z Dolního Němčí, Stanislav Měrka z Derfle, Hynek Kašný z Kněžpole, Václav Večeřa z Bílovic. Vedoucím a mistrem dílny byl Jaroslav Ostrožík a po něm Jan Bartoš, jehož náplň práce zahrnovala především starost o zakázky a rozdělování práce podřízeným. Dílna Slovače, kde byla Anna přijímána, sídlila na rohu Františkánské ulice, v roce 1948 byla dílna švadlen přemístěna do prvního patra budovy pozdějšího Ingstavu na hlavní křižovatce. Pracovala i v budově u Bergerů v Prostřední ulici, kde už vedoucího družstva vystřídal Alois Křížánek, po němž nastoupil Stanislav Bártek. A. Seifertová pracovala na malé zakázkové dílně se sériovou výrobou, kde působilo pět švadlen – Helena Křiváková, rozená Janečková ze Starého Města, mistrová Marie Huňková, provdaná za vedoucího Křížánka. Zakázkovou sériovou konfekční výrobu reprezentovaly v té době dámské šaty, na nichž byla uplatňovaná výšivka, aplikace a vzory s tradičními motivy. *Vždy šlo o to zajímavě šaty nazdobit prvky lidového umění, např. využitím kousku cifru, výšivky dírkové, ploché, bubénkové, motivem ornamentu, aplikací a podobně.* V roce 1951 se A. Seifertová provdala za Antonína Pohunka (26. 7. 1926–5. 1. 2000). Zůstala doma, protože se musela starat o malého synovce Milana Šilhu (1949), jehož matka vážně onemocněla tuberkulózou a chlapec měl v její péči zůstat. Starala se o něj více než pět let, kdy porodila vlastní děti, Antonína (1952) a Jiřího (1956). V květnu 1960 se znovu vrátila do Slovače, tehdy ještě na rohu Františkánské ulice. Odtud se Slovač stěhoval ke dráze, na ulici Průmyslovou. Jako mistrová zde tehdy působila Josefa Polášková z Uh. Hradiště, vedoucí zakázkové dílny Věra Hlinecká, Marie Vančurová, rozená Zúbková (1928), která se stralala o stříhy a Marie Vyhňáková zajišťovala výstupní kontrolu. V těchto nových prostorách už měli krojovní krejčí samo-

statné dílny v přízemí budovy, kde tehdy pracovala pouze jediná krojová švadlena Marie Kodajová z Polešovic, specializovaná na lehčí krojové šití – zhotovování mužských košil a ženských rukávců, na fěrtůšky, spodnice, kordulky, jupky, ale i na různé šátky a další krojové i všední součásti krojů, jejichž počty šly tehdy do tisíců. Až v roce 1970 k ní byla přearažena na vlastní žádost právě Anna Pohunková, která vždy chtěla dělat krojovou práci. Objem práce stále tvořily *masové* zakázky na Slovensko, především pro SLUK, Lúčnicu, do Trince pro Třinecké železářny, pro Hanou, ale i Čechy. V sedmdesátých letech nakoupila vedoucí krojového oddělení Zdenka Procházková z Makyty Püchov šablony na plisování, které v té době obsluhovala Pavla Nováková, která měla vlastní obchod plisování, výšivky a aplikace. Nakonec přešla do Slovače, kde se věnovala této práci společně s Jiřinou Šebkovou, kterou kvůli onemocnění nahradila na jejím místě. Stala se specialistkou na plisování, kde se této práci věnovala i Marie Vojtěšková, později Helena Lakosilová nebo Marie Bartošíková, a když bylo moc zakázek, pomáhaly i další krejčové. Dnes patří k posledním specialistkám, které tuto technologii ovládají, neboť se jedná o práci náročnou, vyžadující důkladnou přípravu, čas i prostor. A. Pohunková má pro plisování vyhrazenou improvizovanou plochu v malém bytě. Na zem si položí podkladový hrubý balicí papír, přilepí jej páskou k zemi, zatíží po šířce železem, kolejnicí, pod něj uchopí také okraj šablony na plisování, kterou představuje pravidelně skládaný pevný kartónový papír. Šablona se musí rozvinout, napnout do délky, vyrovnat a zatížit, aby se ani jedna vrstva nepohnula. Na tuto nataženou šablону položí pruh látky k vrapení nebo plisování. Látka musí mít finálně udělanou délku sukně, švadlena po naplisování pracuje jen s horní délkou. Poté, co je rozložená látka na šabloně pevně napnutá, přiloží druhou, horní šablónu, mezi nimiž se látka bude napařovat. Přes šablónu položí dvě zadržovací dřevěné lišty, zhotovené z garnyží s patkami tak, aby do sebe zapadající šablóny neujely a neposunuly se. Pak postupuje s posouváním šablón, mezi nimiž je látka. Důležité je, aby vrapy, představující sklady na papíře a poté na látce, zapadaly přesně do sebe a látka byla ve skladech vyrovnaná a napnutá. Celá plocha se posunuje až do maximálního stlačení, *musí se poťukat, aby látka do vrapů na papíře zapadla po celé ploše*. Z boků formy na zemi A. Pohunková oddělá závaží, ale na vrapech musí závaží zůstat, jen kraje se mohou povolit. Přiloží železnou kulatinu, tyč a do spodního papíru se shora stále zatížená šablóna musí pevně a co nejtěsněji stočit. Na konci tyče jsou dírky opatřené několik metrů dlouhými tkaničkami. Celý válec se musí těmito šňůrkami do kříže převázat a stáhnout. Utaženou šablónu vkládá A. Pohunková do válcového napařovacího hrnce, který je obdobou papiňáku. Je to asi 110 cm vysoký měděný válec o průměru 40 cm, na jehož dně s roštěm je při zahřívání cca 10 cm vody. A. Pohunková používá obyčejný dvou plotýnkový vaříč, který nejdříve rozehřeje na nejvyšší stupeň, aby docílila rozehřátí celého hrnce. Stočená šablóna ve válci musí v hrnci viset tak, aby se nedotýkal dna ani stěn a po odstavení zůstává ještě tři čtvrtě hodiny ve válci k docílení dokonalého účinku plisování. Po ukončení procesu napařování je šablóna vlhká, prakticky mokrá. V létě ji nechává A. Pohunková dosychat dva dny v místnosti působením sluníčka, v zimě klade šablónu na radiátor, kde ji ponechá cca jeden den. Pak se šablóna může odmotat, látka se vyjme a šablóna je k dispozici pro další použití. Po každém plisování je nutná revize, aby nebyly na šabloně praskliny. V tomto případě se musí šablóna opatrně podlepit, aby nedošlo k nedostatečnému naplisování dílu sukně.

A. Pohunková vždy pookřeje při sledování televizních folklorních pořadů, kde poznává svou práci. Především na slovenském okruhu, kde je folkloru věnován větší prostor, po letech obdivuje precizní práci na atraktivních krojích ze Šariše, Spiše, Gemeru, Zemplína, od Košic, z Detvy, Oravy, z Lučence, ale i práci na krojích z Myjavy, Trenčína nebo Trnavy. Z našich krojů ji zaujala zakázka pro soubor Mionší z Dolní Lomné, pro které zhotovovala řasené vrapené sukně z kašmíru. Vždy ji fascinovaly vrapené sukně z Hornácka a obdivovala práci *vrapenárek*, které se této práci pro Slovač věnovaly podomácky. Z nich vyzdvihuje vynikající vyšivačky Alžbětu Kovárovou a její dceru Evu Okénkovou z Velké nad Veličkou a výšivky Marie Grošové ze Suchova, které byly už dávno hlavními externími spolupracovnicemi Emila

Stránského, vedoucího výroby. Když vzpomene jméno Běty Kovárové, dodává s úsměvem její rčení: *Já vám říkám, keď umrem, chcem mať náprstek a jehlu v rukách...* Podobně se k životu staví i A. Pohunková. Přesto, že ji v posledních letech trápí zdravotní obtíže, právě tvořivá práce na krojích ji dává sílu a smysl žít. Od roku 1984, kdy ze Slovače odešla do důchodu, se věnuje soustavně šití a plisování podomácky. Šije košile *dudovice*, připravuje rukávce na hody do Bílovic, Mařatic, Sadů, Nedachlebic, Březolup, Starého Města. Zhotovuje ženské spodnice, kordulky, rukávce mimo kunovických, které jsou specifické a jejich výrobu doposud ovládají místní školené švadleny. V posledních dvou letech se podílela na rozšíření krojového fondu souboru Cifra z Uherského Hradiště, Handrláku z Kunovic, nového ženského sboru z Kunovic, pro něž vytvářela kordulky podle vzoru se sbírek Slovákckého muzea, *šorce*, myjavské bílé fěrtochy. Vrapí rukávce k přijímání, biřmování nebo hodům pro jednotlivce z celého Uherskohradištska. *Každý dnes hledí jen vydělat, ale toto řemeslo nikdy nebylo o penězích, ale o vztahu a lásce k lidové umělecké práci a tradicím. A mě to někdy vyjde aji na pět korun za hodinu. Musí to člověka především bavit.* Kromě plisování se A. Pohunková specializuje na šití lehké ženské i mužské krojové krejčoviny a troufne si ušít prakticky všechny krojové součástky podle dodaného starého vzoru, jenž slouží jako *must*, podle kterého je schopna připravit stříhy, šablony a poté odevzdat precizní práci. *Pak se krojování cítí dobře a jsou hrdí, že se do kroje mohou obléct, a naopak dělají radost jiným, kteří se dojedou na vystoupení nebo slavnosti enom podívat.*

František Mikulec (21. června 1930, Vlčnov) se narodil ve Vlčnově na č. p. 574 jako třetí ze sedmi dětí Františka a Františky Mikulcových, po Josefovi (1926) a Marii (1928). Po něm přišli do jejich rodiny ještě Jan (1932), Anastázie (1934) a Antonín (1942). Pocházel z domkařské rodiny, otec byl vyučený obuvníkem, ale pro nedostatek práce musel začít pracovat v betonářství a ševcovskou práci si pouze přilepšoval. Vzhledem k tomu, že jich byl plný dům, maminka se starala o domácnost a o výchovu dětí, a přitom jim všem chystala výbavu – zhotovovala kompletní vyšívání ke krojům. Na základní škole ve Vlčnově v něm výtvarné vlohy vzbudil učitel Josef Beneš, který vedl děti k účtě k národnímu a kulturnímu dědictví a podporoval jejich vztah k hmotné kultuře. V hodinách výtvarné výchovy dával

František Mikulec z Uherského Hradiště představuje vlčnovské nohavice a podlužácké července. Uherské Hradiště 1998. Foto R. Habartová.

dětem za úkol rozkreslování vlčnovských výšivek podle čtverečkových sítí. K lásce ke krojům a ke krejčovskému řemeslu přivedl Františka Mikulce bratr jeho maminky, krojový krejčí Josef Zemek, známý ve Vlčnově jako *pohrabáč*. Jeho manželka vyšívala vlčnovským ženám *formy přes vrapy*, výšivky na zadních sukních, *na šorcích a fěrtochách*. Učitelem mu byl strýc, *uječek* Antonín Solík, mamincin švagr, šňůrovací a vyšívací vzory se odmalička učil od svého biřmovacího kmotra strýce Kašpaříka. Do svých dvanácti let si ke krejčovské a vyšivačské práci vytvořil takový vztah a natolik se zdokonalil, že jej strýc Solík nechával na *cifru* vycifrovat motivy na vlčnovských, nivnických, dolnoněmčanských nebo veletinských nohavicích. A když náhodou zlomil jehlu, dostal od něj pohlevel *a mosel mazat dom*. Ve Vlčnově ukončil sedmitřídku a do Uherského Brodu dojížděl do výuky doplňujícího vzdělávacího kurzu. Od roku 1947 zde navštěvoval učňovskou krejčovskou školu, obor krejčovství, kterou ukončil v roce 1949 složením závěrečné učňovské zkoušky a získáním tovaryšského listu. Hned po vyučení nastoupil do Oděvních závodů Prostějov, závodu *1 NEHERA*, kde mu bylo nabídnuto místo *odvadče*, kvalifikáře. Po vojenské službě v letech 1951–1953, kterou sloužil v Praze-Bohnicích, se vrátil zpět do Prostějova. Místo mu však nabídli až po třech měsících. Při cestě domů si ve vlaku našel inzerát: *Přijmeme krejčího k VÚ 8525 v Uherském Hradišti*, kde záhy nastoupil jako civilní zaměstnanec. Zabýval se opravami vojenských oděvních součástek a úpravami oděvů pro záložáky. Pro své náboženské přesvědčení byl však v roce 1963 propuštěn. V tomto období šil nahodile jednotlivé oděvní součástky pro Vlčnovjany, zhotovoval a vyšíval *sametky*, úzké kalhoty z vroubkovaného manžestru pro chlapce ke svatému přijímání a biřmování, prováděl opravy krojů. V následujících pěti letech se potýkal s uplatněním. Byl zaměstnán v Uherském Hradišti u Vodohospodářské správy a v lednu 1969 nastoupil do družstva lidové umělecké výroby Slovač. Po nástupu na krojové oddělení, které mělo krejčovskou a cifrovací dílnu, byl přesvědčen, že se tuto práci nikdy nemůže naučit. Začínal v krejčovské dílně, vedené Zdenkou Procházkovou, kde ke známým krojovým krejčím patřil např. Gustav Čuč z Tupes, Ignác Kašný z Kněžpole a jeho syn Vojtěch, Jan Mitáček z Hluku, Jan Bartoš a Josef Borek, mistři z Kunovic, mistr Václav Mikulka z Jarošova. Na cifrovací dílně pracovali pod vedením Josefa Zemka Danuše Fryčová, Marie Šebková nebo Ludmila Jakšíková.

Na své zážitky ve Slovači nevzpomíná František nejraději. *Práce bylo tolik, že nikdo ze zaměstnanců neměl chuť ani čas zaškolovat někoho nového. A tak se každý, kdo nastoupil, musel práci prokousat sám.* Největší zakázky se v této době odváděly pro Slovensko, například pro SĽUK, Lúčnicu, Vršatec, Selec, Dubnicu, Košičan, Trenčan, soubory z okolí Humenného, Žiliny a dalších obcí. Vedle autentických krojů, které se šily hlavně pro slovenské soubory a obřadních nebo slavnostních krojových součástek pro jednotlivce z regionu Slovácko, představovaly zakázky převážně stylizované upravené kroje pro folklorní amatérské kolektivy z Hradištska, Hornácka, Podluží, Kyjovska, ale i Valašska, Slezska, Prahy a jižních Čech. *Tato práce nebyla tolik náročná. Každý krejčí dostal detailně rozpracovanou dokumentaci a výkresy, které jim práci značně usnadnily. Pro kroje z regionu nebo zakázkové krojové šití bez dokumentace zhotovoval střihy a nákresy mistr Jan Bartoš a největším pomocníkem mu byly staré vzory jednotlivých krojových součástí. V tomto případě se obracel pro pomoc do Slováckého muzea.* Během dvou let se František Mikulec zapracoval natolik, že mimo těžké krejčovské krojové práce prováděl i cifrování. Vedle už zmíněných velkých zakázek to byly i náročné objednávky do zahraničí. Ty mohli vykonávat pouze pracovníci, kteří získali u Ústředí lidové umělecké výroby osvědčení o odborné způsobilosti *Pracovník a Mistr lidové umělecké výroby*, pro jejichž získání musel F. Mikulec zhotovit sedm kusů obtížnějších krojových součástí z regionu Slovácko, nohavice nebo kordulu z Vlčnova, Kyjova, Uherského Hradiště, Uherského Brodu, Starého Města, Strání a Nivnice. *Práce bylo tolik, že jsme pracovali od tmy do tmy. Záleželo na zručnosti a šikovnosti mistra, jak mu práce šla od ruky. Vzhledem k tomu, že se pracovalo úkolem, na tehdejší poměry sem si i za podmínky přijít do práce brzy zrána a vrátit se domů večer mohl vydělat slušný plat.* Družstvo Slovač bylo v bývalém Československu monopolem. Ze Slovače odešel mistr Mikulec v roce 1990 do důchodu, začal se více

věnovat podomáckému šití krojů. Celý život toužil vybudovat si malé muzeum, kde by na krojových součástkách a kompletech mohl zájemcům ukázat odlišnosti detailů šití a výzdoby vybraných krojových mistrů, především vlčnovských. Právě proto si ve Starém Městě v roce 1974 vybudoval malý domeček, kam si staré kroje, nohavice, kordulky, haleny, župice a lajble, nashromážděné za celý život z celého Slovácka, ukládal a systematicky třídil. Jeho záměr mu překazila povodeň v polovině roku 1997, která mu vzala to, nač se celý život těšil. Z jeho sbírky zůstalo pár kusů kroje z Vlčnova od jeho učitelů, mistrů Zemků a Solíka, kteří ho ke krejčovskému mistrovství přivedli. *Za největší úspěch považuji to, že jsem se jako zakázkový krejčí naučil od konfekčních krejčích základy krejčovství podle proporčních měr, velkou školou se pro mě stala práce ve Slovači, kde jsem díky své praxi získal přehled o krojích v celé naší bývalé republice. Za prohru považuji to, že jsem si nevychoval ve svém řemesle pokračovatele, i když jsem ke krojové krejčovině přivedl mladá děvčata z Vlčnova. Tato práce se totiž nedá naučit ani za rok, ani za dva. Zklamáním je i situace ve Slovači, pro jehož dobré jméno jsme všichni, kdo jsme měli možnost na dílnách pracovat, přiložili ruku k dílu.* Smutný je i pohled na kolekci jeho vzorků, asi čtyřicet krojových nohavic a kordulů z Vlčnova, Kunovic, Starého Města, Nivnice, Strání, Uh. Hradiště, Uh. Brodu, Bystřice pod Lopeníkem, Velké, Kyjova a dalších. Jejich poslání, vytvořit vlastní expozici krojového krejčího Františka Mikulce, se nenaplnilo. Zůstávají v jeho malém bytě utajeným svědectvím doby, jeho zručnosti a talentu. František Mikulec se šití krojů již nevěnuje. V jeho nemoci jej potěšilo významné ocenění v roce 2005, kdy se město Uherské Hradiště v souladu s účinnější péčí o tradiční lidovou kulturu, kterou schválila vláda v roce 2003 po vzoru udělování titulu ministra kultury *Nositel tradice* a v návaznosti na tradice místního regionu rozhodlo udělovat významným lidovým výrobcům města a regionu *Cenu Vladimíra Boučka za zachování a rozvoj lidové umělecké výroby*. F. Mikulec jako občan města Uherské Hradiště a jako tvůrce úctyhodného množství krojových součástek a krojových kompletů z různých oblastí Slovácka a celého bývalého Československa byl touto cenou poctěn v Uh. Hradišti jako první v červnu 2005.

Marie Bilíková, rozená Strachotová (3. 5. 1935, Kunovice) nepatří mezi krojové krejčí, ale kroje a práce kolem nich jí učarovala už v dětství. Patří k těm ženám, které v obcích opatrují krojové součástky, vracejí jim život a celoročně pomáhají v regionu lidem, kteří se do krojů rádi oblékají. M. Bilíková ovládá ošetřování součástek krojového okrsku Kunovicko, kam patří Kunovice, Sady, Vésky, Podolí, Popovice a připravuje především šifónové a plátěné krojové součástky pro slavnostní příležitosti v průběhu roku - k narození, prvnímu svatému přijímání, biřmování, ke slavnostem, hodům nebo i na fašanech.

Pochází z chudé rodiny stolaře Antonína Strachoty a jeho ženy Ireny, rozené Ludikovské, která se starala o malé pole a tři děti - Marii (1935), Annu (1938) a Zdenu (1945). Marii uchvátila v dětství práce její babičky Anny Ludikovské (1889–1972), která žehlila veřejnosti kroje a peřinky. Marie své babičce jako malé děvče asistovala, poslouchala její vyprávění a vzpomínání na prababičku Annu Wainckonovou z Líšně,

Marie Bilíková z Kunovic. Balení namodřených a naškrobených ženských rukávců do bílého plátna před žehlením. Kunovice 2006. Foto R. Habartová.

po které zůstala doma rozdmíchávací žehlička a která se rovněž věnovala krojům. Marie Bilíková vzpomínala na svou babičku, která *byla velmi sečtělá a vymykala se místním ženám. Po své mamince nosila líšeňskou sukni, strojila se do bílého šátku a často hovořila o jejím dědečkovi, který pocházel z chudého polského šlechtického rodu.* M. Bilíková dodnes používá její starou kulmu na peřinky, kterou v minulosti *babička nahřívala nad ohništěm, otírala ji haderkou potřenou voskem a na novinách zkoušela, je-li kulma dostatečně rozežhřátá.* Učila se od ní škrobit rukávce a košile ke krojům oblékaným hlavně k hodům, na pohřby, na Boží Tělo, ke svatému přijímání nebo k biřmování. *Dokázala pojmenovat materiály, znala druhy plátna a nad každým žehleným kusem zajímavě vyprávěla, zda je zhotoveno z konopného, lněného nebo bavlněného plátna. Věděla, jak naškrobit hrubší plátno brněnské, jakou úpravu potřebovalo jemné plátno vídeňské, které se muselo modřít. Starala se snad všecným v dědině o spodnice, rukávce, košile, dělávala obojky, které se hodily ke kacabajce. Mimo to také žehlila prádlo rodině dr. Vyoralu, učiteli Hostašovi, rodině Adamových v Uherském Hradišti, kam babička chodila posluhovat. Kroje si k nim domů nosila i stará paní Božena Abrhámová z cihelny a já sem vždycky poslouchala, jak jí babička radila, jak žehlit košile a límečky. Tvrdé límečky se tehdy připínaly na košile a ty babička právala doma. V hrnci rozvařovala mydlo Heladu s jelenem, pak směs nalila do voštroku, límečky namydčila v rukávu a špína byla pryč. Při vzpomínání se jí vybavila i cesta do drogerie u Seménky, kde kupovala paprskový pšeničný škrob. Byl krásně bílý a musel být kouskový! Nebo modřičku-ultramarin, který se kdysi vozil z Afghánistánu a borax, který zavázala do cucku z vytříženého kousku plátna, vymáchala jej v lavóře nebo kýblíku a až voda zmodrala, vložila do něj šifónové krojové součástky. Až byly suché, udělala si babička nálev ze škrobu a boraxu. Až obřadně si ruku namáčela do škrobu a sledovala hřbet ruky, na který si pofukovala. Jak rychle schnul, podle toho přidala škrobu. Babička byla pro Marii velkým vzorem, milovala ji a až do deseti let s ní spávala v jedné posteli a naslouchala moudrým slovům. Žehlení peřinek a žehlení krojů se začala po jejím vzoru věnovat před třiatřiceti lety, kdy se soubory začaly oblékat do krojů. M. Bilíková používá vlastní recepturu, kterou operativně odhaduje podle kvality plátna. Když se jedná o šifon, připravuje nálev z deseti čtvrtlitrových hrnků vody, sedmi polévkových lžíc pšeničného škrobu a kávové lžičky boraxu, který tvoří základ. Když je plátno husté, obyčejné, musí mít základ méně škrobu i boraxu. Naopak při škrobení spodnic a spodních košil *rubáčů* je nutno škrobu o tři lžičky přidat, neboť musejí být o něco tvrdší. Postup práce je důležité zachovat. Nejdříve se vyprané, vyvařené a mírně namodřené košile namočí do připraveného roztoku a lehce se promáchnou. Pak si M. Bilíková látku z trupu stáhne do ruky a rukávy košile nebo ženských rukávců se musejí ještě jednou ponořit, aby se škrob dostal do hloubky látky, protože tyto části oděvu musejí být více *natvrzené*. Oděv se nesmí ždímat ve ždímačce, ale jen lehce v rukách. Pak se košile rozloží na vyprané bílé prostěradlo a sbalí se do válečku, v němž se škrobené oděvní součástky nechávají dvě až tři hodiny odpočívat. Žehlení probíhá podle krejčovských zákonitostí, od vyžehlení krku, nárameníků, pak rukávů, které se musejí žehlit nejdříve oba díly přilepené k sobě, přičemž se dbá na to, aby byly švy rukávů přesně na sobě. Z každé strany se košile žehlí jakoby nanečisto. Poté se vložením ruky díly rukávů musejí od sebe odlepit. Znovu přiloží *šev na šev* a práce postupuje žehlením od nártu ruky středem, k řasení či vrapení na rameni z obou stran. Znovu musí specialistka do rukávu vsunout ruku, oddělit od sebe oba díly a znovu žehlí obě strany v místech, které se mohly při mechanickém otáčení textilie lehce pokrčit. Práce musí být vždy precizní a dokonalá. Po vyžehlení rukávů následuje žehlení trupu na žehlícím prkně, který se postupně otáčí a žehlí ve směru. M. Bilíková začíná od zad směrem k předním dílům. Košili pověsí na ramínko, které obvykle při odevzdání práce odnáší zákazník s sebou. Obdobným způsobem ošetřuje M. Bilíková i rukávce, ženské košile *rubáče*, které žehlí *dokulata*, na prkně. V Kunovicích se také v tomto případě ctí specifické náležitosti, neboť spodní část košile se namáčela dvakrát, aby byla tvrdší a opléčko s ramínky jen jednou, *aby dívku neškrábaly*. Žehličkou se pak po vyžehlení vyrýsovaly boční švy jako ostré puky, a tak musela být spodní košile i uložena v kostnu. Krátké spodnice se pak žehlí na stole. Postup je daný, nejdříve se musí vyžehlít*

sukně po celé ploše, a pak se postupně od kraje začíná s *ruličkováním*. Než spodnice ztuhne, musejí se u spodního okraje jednotlivé ruličky k sobě přišít, aby celá spodní sukně pěkně držela formu.

M. Bilíková se snaží své zkušenosti předávat dál, a proto každému, kdo si k nim přijde nechat nažehlit a někdy i vyprát krojové součástky, přidává k odevzdané práci i list s receptem, jak připravit škrob a lázeň k modření a škrobení plátěných textilií. Nezapomene upozornit na to, že se všechny krojové součástky musejí žehlit mokré, aby se pšeničný škrob do látky dostal pomocí horké žehličky ko nejhloběji. *Pokud by se součástka žehlila suchá, pšeničný škrob by se z látky doslova vysypal.* Škrobový nálev musí být vždy čerstvý, neboť pšeničný škrob s boraxem kvasí a až posléze by mohl začít zapáchat. Mimo to vždy udělá žmolky, které by byly na oděvu vidět. Košile se musejí vždy po použití nebo ušpinění vyvařit. Nelze je jen vymáchat, vyprat v rukách nebo v pračce na 40 °C. Je nutná vyvářka v nastrouhaném a rozvařeném mýdle *Heladě* nebo mýdle s *jelenem*. Nevyplatí se na košile a rukávce kupovat nekvalitní plátno, nesmí být s umělou příměsí, plátno musí být vždy bavlněné, pak nestárne, nežloutne a velmi dobře se ošetřuje. Pouze 100 % bavlnu lze dobře udržovat. Dodnes patří k nejkvalitnějšímu plátno brněnské a jemně modřený šifon.

M. Bilíková se věnuje úpravám a přípravě krojových součatek celoročně, nejvíce však před hody. Vzhledem k tomu, že žije v Kunovicích a je specialistkou právě na místní kroj, přijíždějí sem především zákazníci z kunovického krojového okrsku. Mezi zájemci jsou především babičky, které po celý svůj život opatrovaly kroje doma pro svá vnoučata ve víře, že budou jednou kroje s láskou oblékat. Vzhledem k tomu, že jsou v této krojové oblasti po léta udržovány zvyky a obyčeje a v každé obci pracují dětské i dospělé soubory, folklorní skupiny i pěvecké sbory, M. Bilíková si nemůže stěžovat na nedostatek práce. Během roku připravuje desítky ženských košil *rubáčů*, ženské rukávce, mužské košile i sámkovice, mařatické spodnice. *Těměř v každé obci se přípravě a žehlení krojů včetně vázání šátků věnují místní specialistky, takže já se starám především o místní chasu. Peřinky ale připravuji po celý život do celého regionu, hlavně do Kunovic, Hluku, Buchlovic, Polešovic, Vážan, Napajedel, ale i do Rakouska, Itálie nebo Ameriky. Na všechno sem musela dojet sama. Babička mně vždycky říká: Neuč sa takovou práci, to je dřina. Je to škoda, že už dnes nejsou miminka uložené a vázané v naškrobené peřince, kde jim bylo jistě dobře. Už to dnes není moderní a této práce ubývá. Věnuju se ponejvíc košilím mužské chasy, na keré potom vyšívání umě přišívá další znalkyně místního kroje Anna Komínková (* 1931), která se věnuje šití, opravám krojů, pentelní do věnců, zhotovováním hodového práva, vede ženy při přípravě výzdoby na jízdu králů a často pomáhá lidem s oblékáním do zdejšího kroje.*

Marii Bilíkovou práce kolem krojů zajímá, uspokojuje ji a dává jí naději, že kroje přetrvají další generace. *Vždy žasnu nad výsledkem, že z takového často nevzhledného kousku plátna, keré mně někdo přinese, se mi podaří vždycky připravit krásnou krojovou součástku, v které mladá chasa s hrdostí reprezentuje náš region. Po pravdě, je to velká radost, že se něco takového povedlo. A je to i vyznamenání, že mi lidé důvěřují, kroje mi přinesou a věří, že dokážu mnohdy znehodnocené košile či rukávce znovu oživit a připravit nádherný krojový kus.*

Marie Vojtěšková, rozená Havlíčková (10. 5. 1936, Mařatice) vyrůstala v zemědělské rodině. Rodiče byli maloročníci a maminka Marie Havlíčková, rozená Varmužová (1907–1984) *strójivala nevěsty do věnečku a lokinek. Protože o ní věděli, že je velice zručná a umí ledasco ušít, přicházeli zájemci k nám domů a maminka je oblékala do kroje a postarala se o dokonalou úpravu hlavy. Byla velice šikovná a já jako malé děvče sem jí záviděla a chtěla sem ji se vším pomáhat. Mimo to šila dudovice, košile, sámkovice, obyčejné jupky, ale i pracné rukávce, které byly dřívě volné a vycpávaly se novinama. Maminka ovládala různé staré techniky, třeba vrapení a plisování, šila fěrtušky, šorce i fěrtochy. A to sem ji musela obdivovat. Nemohla si dovolit šít ve velkém, protože se starala o hospodářství. Už jako malé děvče pomáhala matce s přišíváním knoflíků a rozhodla se, že se bude jednou profesionálně věnovat krejčovské práci jako učitelka ručních prací. Kvůli svému původu však nedostala doporučení ke studiu,*

ale otci se podařilo *díky známostem* zajistit Marii vzdělání u slečny Růženy Klímové v Uherském Hradišti, která měla svou dílnu a malý obchůdek v Bezručově ulici (na místě Slovače na Zelném trhu) a na místě dnešní Dely na Masarykově náměstí, kde v podloubí stávala zakázková dílna *KROJE ŠATY VÝŠIVKY*. Zde v letech 1948–1951 nabyla základy vzdělání a naučila se šít luxusní sortiment, dámské a pánské spodní prádlo, podprsenky, korzety, spodky a pánské košile, který dílna slečny Klímové produkovala. Poté přešla do Závodní školy práce podniku *Styl*, po roce 1953 přejmenovaný na podnik *Sanita a Styl*, jehož vedení mělo sídlo ve Veselí nad Moravou. Přijímal ji vedoucí podniku Jaroslav Říha. Zde se věnovala šití konfekce, specializovala se na části halenek. Naučila se zákonitostem, jak šít košile, jak se dělá průramek přímo na plátně bez stříhu, pouze na límeček se tvar dělal podle stříhu, šablony. V té době ji práce přinášela potěšení a radost, že svému tatínkovi může sama ušít celou košili. V roce 1954 nastoupila do Slovače v Havlíčkově ulici, kde byl tehdy vedoucím Emil Stránský z Velehradu. V té době zde již pracovali Jan Bartoš a Josef Borek z Kunovic, Vojtěch Kašný z Kněžpole, na ženské dílně pak chromá slečna Emílie Habartová, která patřila k švadlenám s precizními výsledky. Právě od ní získala stříhy na kordulky, které používá dodnes. Dalšími byly Marie Bajajová ze Starého Města, Alena Bárová z Uherského Hradiště, Mária Šestáková z Véseku, z Mařatic pak Milada Vlachynská, celkem asi dvacet švadlen. Poslední dvě jmenované pracovaly ve stříhací dílně, mistrovou byla Marie Vančurová, rozená Zúbková, nazývaná *naša Mařenka*. Dílna v Havlíčkově ulici v té době pokrývala zakázky od obchodů, které se v polovině padesátých let pohybovaly kolem tisíců fěrtošek, spodnic, základních krojových součástek. *Mezi nejoblíbenější a nejdodávanější zboží patřily kyjovské pávky, podlužácké sukně i šaty – jupky se šúskem, sukně se sámkou ze Vnorov a okolí.*

Koncem října 1957 se Marie provdala za Jaroslava Vojtěška z Huštěnovic a rodinu založili v rodném domě rodičů Havlíčkových v Mařaticích na čp. 415. Protože přišly děti Jaroslav (1958) a Marie (1960), musela řemeslo načas opustit. Až v roce 1973 se chtěla do práce opět vrátit, ale na vrub původu rodičů dostala špatný posudek z obecního úřadu a do zaměstnání nebyla přijata. Sedm let se podomácky věnovala pletení svetrů na stroji, a to pod Národním výborem Huštěnovice, který jí tuto službu *načerno* umožnil. Do Slovače,

Marie Vojtěšková a Helena Lakosilová při šití v krojové dílně družstva Slovač. Uh. Hradiště 1985. Foto archiv Slováckého muzea.

tentokrát už na Průmyslové ulici, nastoupila na apel Zdenky Procházkové, mistrové dílny, která znala kvality Marie Vojtěškové: *Bude spartakiáda a my nestačíme ušít halenečky a vyšívání límečky pro děti!* Paní Vojtěšková se této práci bránila, ale nakonec ji přijala a práce ji zaujala. Krojovému oddělení tehdy šéfovala Zdenka Procházková, šili zde Anna Pohunková z Mařatic, slečna Marie Kodajová z Polešovic, krejčí Oldřich Ostrožík a jeho bratr Jan, později Helena Lakosilová z Vážan, Anna Gahurová ze Starého Města, Věra Hořčíková z Přečkovic u Bojkovic a další. V šedesátých letech už se objevovaly první samostatné zakázky pro slovácké krůžky, např. přední pánské *slimákovice* a košile všeho druhu. Věnovala se vývoji střihů, ale musela reagovat na vše, co bylo potřeba. Práce se stupňovala. O družstvu Slovač šly dobré reference, podnik vyvíjel dobrou politiku a získával zakázky ze Slovenska. Vedle krojů pro folklorní skupiny se vyskytovaly i zakázky pro soukromníky. Největší zájem byl v té době o myjavské kroje, zástěry, kordulky, na které doma ještě musely švadleny háčkovat drobná kvítka

Marie Vojtěšková z Mařatic představuje svou práci – ornátovou kordulku a vrapené rukávce k mařatickému kroji. Mařatice 2006. Foto R. Habartová.

a další ozdoby, typické pro určité regiony. *Zakázky se šily na míru, ale i univerzálně, to pro zájmovou činnost. Dostali sme zakázku, balík látky, z kterého musel být určitý počet košil nebo fěrtůšků. Museli sme materiál dobře propočítat. Spolupráce byla rozvinuta s vedlejší vyšívací dílnou, kde specialistkou pro vyšívání na cifrovače byla Danuše Fryčová z Uherského Hradiště a Ludmila Jakšíková z Kněžpole, Marie Šebková se soustředila na plnou výšivku na Adlerce, ke starším zaměstnancům Slovače patřila ruční vyšivačka, rodačka z Mikulčic, Libuše Bílková z Hradiště. Zdenka Procházková motivovala své podřízené slovy: Děvčičky toto musíme udělat, kdyby co bylo, kdyby sme tu měly být do noci! Aby sme si ukrátily práci, zpívaly sme za paní Procházkové mariánské písničky. Stalo se to několikrát, ale zato nám potom dala volno, to bylo zasloužené ocenění naší práce.*

Po vybudování nového pracoviště se vedení ujala Anežka Hrdá a její zástupkyně Jarmila Ryšková, v krojové dílně se vystřídala řada děvčat ze sériové výroby starého závodu, které si však na práci na krojovém oddělení nezvykly, neboť při své praxi ze sériovky nedostaly příležitost rozvíjet svou fantazii a neuměly tvořit, což bylo prvořadé při zhotovování a zdobení krojů. Na novém krojovém oddělení zastával těžkou krojovou práci Josef Borek z Kunovic a Emil Stránský ze Starého Města. Vedle stabilních zaměstnanců udržovalo a rozvíjelo oddělení kontakty s podomáckými švadlenami a vyšivačkami. Byly jimi např. vyšivačka Alžběta Kovářová ze Starého Hrozenkova, Marie Gorošová ze Suchova. Práce byla individuální. Každý ze zaměstnanců se musel postarat o všechny postupy od začátku do konce, od nastříhání až do vyžehlení. Největšími odběrateli byly soubory SLUK, Lučnica, Vojenský umělecký soubor Víta Nejedlého, ale rozmáhaly se zakázky z celé republiky. Slovač pokrýval poptávky souborů z celého Slovenska, ze Slovácka – z Hradištska, Strážnicka, Podluží, ale i z Valašska a Slezska. Mezi prvními byly soubory Hradišťan, Danaj ze Strážnice nebo Břeclavan z Podluží. *Zákazníci obvykle přinášeli starý kroj, součástku jako vzor pro objednávku. Tyto kusy pak často ve Slovači zůstávaly jako mustry. Někdy přicházeli zákazníci i s fotografií, a potom součástka musela vypadat přesně tak, jak byla znázorněna na snímku. Pak musela krejčová vyhotovit vzorek*

kroje z plátna, odzkoušet je a pak teprve upravit stříhy, které musely schválit vedoucí. Teprve pak se mohlo šít. *Podobně to bylo u zakázek krojových košil, vždy se musela jedna odzkoušet, aby na těle krásně seděla, nikde netáhla.* O práci Slovače byl stále větší zájem. *Napracovali sme se na zakázkách z východního Slovenska, ty byly velice pracné a třeba detvanské kožúšky měly bohaté aplikace z červené kůže, zdobené provázky. Bylo to nekonečné, krejčí aplikovali a švadleny ručně šňůrkami motivy obšívaly. Byla to precizní práce, založená i na výpomoci. Když bylo vidět, že někdo nestíhá, navzájem sme se dělili i o pánskou krejčovinou.*

M. Vojtěšková ze Slovače odešla do důchodu v roce 1991, kdy měla krojová dílna menší zakázky krojů, zkrátala se již doba dodání, ale v sortimentu zakázek přibýly jiné práce jako vyšívání ubrusy a drobný bytový textil. Marie Vojtěšková pracuje denně ve své dílně v rodinném domě v Mařaticích. Specializuje se na lehkou dámskou krejčovinu, hotovení spodnic, košil, rukávců, předních a zadních sukní, kordulek, díky svým zkušenostem ovládá šití všech druhů mužských košil, dokonale plisování a vrapení. Ve svých sedmdesáti letech oplývá zdravím, vitalitou a elánem, který s radostí vnáší do krojů, na nichž s láskou téměř každodenně pracuje a které při všech příležitostech s obdivem sleduje a pedantsky hodnotí.

Jarmila Ryšková, rozená Čížková (12. 7. 1944, Hluk) pochází z Hluku. Narodila se v rodině živnostníka Jaroslava Čížka (1915–1951), který vlastnil cukrárnu v Hluku v Baťově domku, poté v domě Živnostenské banky na náměstí. Z dětství se jí vybavují dva zásadní momenty, které ovlivnily její život i výběr povolání. Na jedné straně to byly příjemné slavnostní okamžiky, kdy malou Jarmilu a její sestru Marii (1936) oblékala maminka při slavnostních příležitostech do kroje, pak natáčení filmů *Její pastorkyňa* a *Maryša* v Hluku, kdy se u nich v cukrárně scházeli herci a umělci. Na druhé straně se jí vybavuje předčasná úmrtí otce, které souviselo se složitou politickou situací po roce 1948. Jejich rodina byla násilně vystěhována do nevhodného starého domu, proto se její matka rozhodla pustit se s rodiči do opravy jejich rodinného domku v ulici Ostrožská. Toto prostředí naopak okouzlo malou Jarmilu. Dostala se do blízkosti své babičky, která se věnovala šití krojů, nejen pro rodinu. Jarmila poprvé viděla z *hloubky poctivou práci* právě u své babičky Terezie Šimčíkové (1889–1970)

Jarmila Ryšková z Hluku. Šití přední sukně *šťofky*. Hluk 2006. Foto R. Habartová.

a Anny Poláškové, které se zabývaly šitím krojů, vyšíváním a vázáním šátků. Zde se konečně dostala do bezprostředního kontaktu se selskými dětmi. Právě ona přivedla Jarmilu na myšlenku, že by se mohla jednou věnovat profesionálně šití. Jarmila však jako dospívající dívka zatrpkla mezi svými vrstevníky, nedostala příležitost zapojit se do činnosti slováckého krúžku v Hluku, kde se sdružovala sedlácká mládež. Často narážela na názory: *Co bys tam dělala, šak ste neměli krávy ani koně!*

Pozorně sledovala práci babičky v ubohých domácích podmínkách. Chtěla však docílit toho, že bude schopna věnovat se šití samostatně, a proto si jako čtrnáctiletá dívka vyřídila v roce 1958, v uherskohradištské *Hanače*, pobočce *OP Prostějov* (na dnešním místě nákupního střediska Centrum) pohovory a nástup do podniku. V roce 1961 ukončila studium závěrečnou mistrovskou zkouškou, kterou tvořilo zhotovení dámského pláště. V té době představovala škola klasické vzdělání s důrazem na odbornost,

kteřou zahrnovaly předměty typu odborná nauka, materiál, kreslení stříhů, technologie výroby, organizování výroby a všeobecný rozsah. Praxi získala ročním působením v Prostějově, kde se věnovala sériovému šití pláští. Od roku 1962 se vrátila do Hanačky v Uh. Hradišti, kde se zabývala sériovou výrobou dámské konfekce, převážně určené pro Sovětský Svaz. Uherskohradištská dílna se vyznačovala vysokou kvalitou a zboží, určené na export do této části Evropy, představovalo prestiž podniku. Za pět let svého setrvání v dílně se osvědčila a postoupila na technickou kontrolu, *kvalitárku*. V roce 1966 se provdala za Jiřího Ryšku (* 1941) z Tečovic, v letech 1967 a 1970 porodila syny Romana a Michala. Bezprostředně se vrátila do zaměstnání, kde setrvala do roku 1973. V roce 1976 nastoupila na krojové oddělení družstva Slovač, které v té době mělo sídlo na Průmyslové ulici. Vedoucí dílny byla Zdenka Procházková, ve výrobě se zapracovávala Anežka Hrdá. Jarmila Ryšková se začala systematicky věnovat dokumentaci krojů, o které byl zájem, zhotovovala stříhy krojů, zaměřovala se na kreslení vzorů pro vyšíváčky, zajišťovala nákup materiálu a spolu s A. Hrdou přebíraly zodpovědnost za vedení dílny po Z. Procházkové, která v roce 1977 odešla do důchodu. J. Ryšková s A. Hrdou zajišťovaly sortiment, komunikovaly s podniky TIBA ve Dvoře Králové, které dodávaly bavlněné látky, s Frýdlantem, který expedoval samety, Novým Městem pod Smrkem, jenž se specializoval na vlněné kašmíry. Zajížděly do Liberce, Hedvy v Moravské Třebové, do Vamberku pro krajky, Vimperka pro stuhu, krojové knoflíky, do Krnova pro prýmky, na sukna do Valašských Klobouků, do Frýdku Místku na plátna a viskózy, s firmou *Tonak* Nový Jičín domlouvaly výrobu klobouků, ve Snaze Opava zajišťovaly objednávky bot. Koncem sedmdesátých let byl o výrobu krojů tak velký zájem, že se hlavním úkolem krojové dílny stala snaha o snížení dodací lhůty zakázek, které v té době činily tři a půl až čtyři roky. V té době se již budovalo nové pracoviště na Bezručově ulici, dnešním Zelném trhu, které bylo slavnostně otevřeno v roce 1979. V druhé polovině sedmdesátých let bylo řešeno i personální obsazení krojového oddělení. Jako krojové švadleny už léta pracovaly specialistky Anna Pohunková a Marie Vojtěšková z Uherského Hradiště, osm krojových krejčích – Hynek Kašný, jeho syn Vojtěch Kašný, Václav Mikulka, František Mikulec, Jan Mitáček, Josef Borek z Kunovic, kterým mistrovlo František Bartoš. Lhůty dodání se kolem roku 1979 snížily asi na dva roky. V tomto roce se instituce přestěhovala do nové budovy. Vedle stálých zaměstnanců spolupracovaly s krojovým oddělením švadleny a vyšíváčky z terénu, jež se věnovaly například časově náročnějším technikám jako je vyšívání přes vrapy. Ovládaly je Karla Janečková ze Starého Města, Marie Zemková a Anna Gorošová ze Suchova, Marie Drábková z Velké nad Veličkou, Marie Rybková z Milotic, které zabezpečovaly na krojích ruční výšivky ze svého regionu, z Uherskohradištska, Hornácka a Kyjovska. Na ruční výzdobě krojů z Podluží se podomácky podílela Marie Hrušková z Hrušek, Anna Pšurná z Blatnice se specializovala na výšivku plnou a křížkovou se znalostí oblasti Ostrožska. Všechny švadleny a vyšíváčky z terénu se ještě v sedmdesátých letech podílely i na ruční výzdobě sériové výroby dámských oděvů, která navazovala na tradice, kdy se aplikace inspirované lidovým uměním staly oblíbenými a programově uplatňovanými motivy na šatových modelech. Ještě na začátku sedmdesátých let vyrábělo družstvo Slovač kolem 120 000 kusů výrobků, z nichž více než jednu třetinu tvořily krojové součástky, ostatní zajišťovaly výrobky pro tržní fondy a služby veřejnosti. Družstvo v té době zaměstnávalo 125 pracovníků. Od roku 1985 se předsedou družstva stal Stanislav Bártek, který začal zavádět v družstvu nová technologická vylepšení. V této době přibývalo zakázek krojů ze stran souborů, kde opět tvořily většinu objednávky ze Slovenska. J. Ryšková vzpomněla výjimečnou spolupráci s přední slovenskou návrhářkou krojů Šarlotou Kyšovou, která se podílela na návrzích krojů pro SLUK a Lúčnicu. Slovač pokrýval poptávky tatraňských souborů, Magury, Rozkvětu, Trenčanu, Terchové, ve větší míře než dříve pak velké zakázky na Valaško, Slezsko a Jablunkovsko, kde nebylo krejčovské řemeslo příliš rozvinuto. Pro slovenské soubory, které získávaly na krojovou garderobu zajímavé dotace, Slovač zhotovoval kroje autentické, naopak vyspělé folklorní soubory z Moravy se obracely k rekonstrukcím a stylizování krojů. Zájem se začal projevovat i ze strany českých souborů, z nich

k nejpočetnější objednávce patřily kroje blaťácké. Ze starých dobových fotografií J. Ryšková připravovala stříhy pro realizace krojů pro muzeum v Soběslavi. Také Armádní umělecký soubor vychovával nové tanečníky, kteří po odchodu z vojny začali pracovat jako vedoucí a choreografové a v místě svého působiště zakládali nové folklorní kolektivy, pro které družstvo Slovač zhotovovalo bohaté krojové fondy. J. Ryšková se starala o zajišťování přípravných prací pro švadleny, ruční vyšivačky i specialistky u automatů, zajišťovala nutnou dokumentaci krojových součástí, správnost technologických postupů i kvalitu výrobků. Při zjištění závad na strojích spolupracovala s Janem Hampalou, který v novém Slovači zajišťoval dopravu, dozor, servis budovy, zajišťoval údržbu strojů, jako nákupčí se staral o pořízení nového strojového vybavení. Po Stanislavu Bártkovi se předsedkyní družstva stala Hana Nováková z Kunovic a v druhé polovině osmdesátých let dochází k zásadním personálním změnám. Z krojového oddělení v roce 1988 odchází i Anežka Hrdá a Jarmila Ryšková se ujala vedení krojové dílny, kde v té době pracovaly další krojové krejčí Helena Lakosilová z Vážan, Marie Bartošíková z Polešovic, Věra Bráblíková a Magdalena Vlčková z Uh. Hradiště, Božena Habartová ze Sadů, ruční vyšivačky Jitka Mikuláštková z Javorovce a další. Po roce 1989 docházelo k omezení zakázek se Slovenska, které již nebyly dotovány státem. Řada krejčích a švadlen odešla do důchodu, mladší si založili vlastní živnost a věnují se šití krojů samostatně. Před J. Ryškovou jako vedoucí krojové dílny stál zásadní úkol, jak zajistit plynulý chod dílny se ziskem. Seznámila se s majitelkou a návrhářkou exkluzivní oděvní rakouské firmy *Tracht-Exquisit*, se kterou se jí podařilo pro Slovač zajistit lukrativní spolupráci, pro kterou dokonce muselo družstvo zaměstnávat navíc kolem padesáti podomáckých spolupracovníků, jenž zajišťovali ruční výšivky, háčkování, pletení a další doplňkové práce pro originální realizace – lidovým oděvem Tyrol inspirované šaty, saka a kabáty. V té době se již obměňovalo vedení Slovače a každým rokem docházelo k transformaci podniku. Předsedou družstva se stal JUDr. Jaromír Petruž z Mařatic, členy představenstva Renata Kůrová z Jarošova, Radomíra Jančová z Vlčnova, Marie Ondrůšková, Jarmila Sokolová, Anna Frýbortová a Květoslava Zálešáková z Uherského Hradiště a Jarmila Kubičíková z Polešovic. V roce 1992 došlo k transformaci družstva na DUV Slovač, jehož předsedou se stal ing. Václav Hořinka, členy předsednictva Luboslava Frýbortová, Helena Lakosilová a Renata Kůrová, která po odchodu J. Ryškové převzala vedení krojové dílny. Situace ve vedení Slovače začínala být nepřehledná. Proto J. Ryšková k datu 5. dubna 1996 rozvázala pracovní poměr dohodou. Od té doby se zabývá šitím krojů podomácky, šije lehké krojové součástky, lajble, košile, fěrtušky i konfekční zakázky. Až s odstupem času přemýšlí J. Ryšková, proč na kroje, expedované družstvem Slovač, nesměli na krojové dílně umísťovat signaturu podniku. Desítky nebo stovky tisíc krojů, které si dodnes lidé oblékají, a také je s ohledem na dobu sedmdesátileté úspěšné existence Slovače dědí další generace, neprozrazují dílnu, kde tyto hodnoty vznikaly, natož pak vlastního tvůrce.

Anežka Hrdá, rozená Kutálková (13. 1. 1945, Vážany) pochází z rodiny Josefa a Anežky (rozené Kolářové) Kutálkových, které zaměstnávalo hospodářství, matku pak navíc domácnost a péče o děti - Marii (1941), Josefa (1943), který zemřel ve třech měsících na zánět středního ucha a dvojčata Anežku a Antonína (1945). Od dětství měla Anežka velký vzor v tatínkovi, přestože neměl na rodinu moc času, neboť vydělával peníze na Valašsku. Anežka se rozhodla na rady paní učitelky Holubcové, zda se věnovat matematice, třídní učitelka Hermanová ji vedla v ručních pracích, učitel Martykán ve výtvarné výchově. Proto jí doporučovali studium na oděvní průmyslovce, která v té době představovala prestižní školu. Maminka do deseti let dětem vše šila sama, takže byla nakonec této volbě nakloněna. *Talentové zkoušky se skládaly z kreslení, pro které byla nabídnuta tři témata – pomoc zemědělství, mír světu a první máj. Druhým úkolem bylo namalovat naaranžovanou drapérii. Po písemné a ústní zkoušce, která obsahovala všeobecný přehled, se ještě zkouška skládala z doplňujícího úkolu, vybrat si z nabídnutých tkanin jednu na dámský kabát a k tomu vymyslet doplňky.* Oděvní průmyslovku v Prostějově studovala Anežka v letech 1959–1963.

Ve škole byla zařazena do technického směru a škola ji více připravovala pro budoucí technický kádr a řízení. V průběhu studia ji sousedka Františka Sojáková z Vážan nabízela možnost praxe ve Slovači, který hledal budoucí zaměstnance. Maminka však praxi v podniku nedovolila, *protože považovala za důležitější, aby dívka před vdáváním uměla nejdříve vařit*. Po skončení školy si Anežka hledala umístěnku. Přišla do Slovače na Průmyslové ulici, kde však vyjádřili zklamání, že nemá praxi, která by jí umožnila okamžité uplatnění. Proto si po ukončení školy udělala nádstavbu v Olomouci se zaměřením na tělesnou a výtvarnou výchovu. Rodiče ji však očekávali doma, kde potřebovali pomoc a nepodpořili ji v dalších studiích. Z úst otce často zaznělo: *Ále, holkám stačí maturita*. Nakonec se dostala do provozovny OP Prostějov, do *Hanačky* v Uherském Hradišti, kde ji přijímal Miroslav Benda, vedoucí provozovny v Uherského Ostrohu. Po nástupu se z ní stala univerzální pracovníce, což znamenalo nejlepší průpravu

Anežka Hrdá, vedoucí krojového oddělení družstva Slovač v Uh. Hradišti v letech 1973–1989. Uh. Hradiště 2006. Foto R. Habartová.

pro funkci mistrové, kterou se od roku 1969 stala v Jarošově. Spadalo pod ní padesát pět žen, z nichž patnáct dívek z devátých tříd a jednu vyučenou švadlenu zaučovala pro šití v sériové výrobě. V listopadu 1969 se provdala za Miloslava Hrdého, se kterým se seznámila v souboru Dolina. Odtud odešla v roce 1972 na mateřskou dovolenou s dcerami Jindřiškou (1972) a Martinou (1970) a žili v Huštěnovicích. Po sedmi měsících se znovu vrátila do práce. Podnik pracoval na dvousměnný provoz, zabývající se lehkou dámskou konfekcí. Vedle své profese se Anežka Hrdá spolu se svým manželem věnovala souborové práci. Po druhém dítěti byla dva roky na mateřské dovolené. V té době žádala o možnost změny pracovní doby, proto se obrátila na vedení družstva Slovač, kde byl předsedou Stanislav Bártek. V září 1974 nastoupila do nově zřízené funkce, dispečer či přípravař malosériové výroby. Vedoucím výroby byl Emil Stránský. Intenzívně spolupracovala také a nákupčím Josefem Kafkou, aby byla zabezpečena příprava chodu výroby. V roce 1974 Slovač zakoupil první dva japonské vyšívací stroje *Tadžima*, neboť se rozmáhala poptávka po vyšívce konfekce i krojů a ruční švadleny nebyly schopny zakázky pokrýt. Anežka se starala o zabezpečení veškerých přípravných prací a materiálu před zahájením výroby – od vývoje, výroby stříhů, zhotovení vzorkových výrobků, aby při zahájení výroby nechyběl žádný materiál. Nejdůležitější byla koordinace výroby a návaznost s vyšívací dílnou, kde se vyšívky zajišťovaly na cifru, na plné vyšívce, na automatech i ručně. Musela spolupracovat s nákupčím J. Kafkou, vývojem – M. Vančurovou, stříhárnou, především její vedoucí Olgou Bobčíkovou, kde se připravovaly stříhy pro výrobu. Zde se opírala o spolupráci s vedoucí Marií Ondruškovou. Práce s kroji ji zajímala také proto, že se zájmově věnovala folklorním aktivitám v souborech Dolina ve Starém Městě a Lúčka v Kudlovicích, a proto hned první rok založila ve Slovači mládežnickou folklorní skupinu, se kterou připravovala program ke 40. výročí družstva. Nacvičovala nejen choreografie, ale navrhla děvčatům i kroje. Na krojovém oddělení pracovaly Zlatka Malinová, která se věnovala dokumentaci a měla převzít vedení celého oddělení po Zdence Procházkové. Odešla však do Brna, a tak dostala A. Hrdá v roce 1975 příležitost zapracovat se u Z. Procházkové. V lednu 1976 získala

dekret na místo vedoucí krojového oddělení, potřebovala však k sobě vynikající švadlenu nebo absolventku ekonomické školy, se kterou by se rozdělila o úkoly, vyžadované vedoucí družstva, kde musela okamžitě sjednávat zakázky a rozplánovat materiální spotřebu s více než dvouletým předstihem. Proto téměř současně oddělení posílila Jarmila Ryšková jako *přípravářka* krojové výroby a dokumentátorka, kterou kdysi doporučila A. Hrdá na místo kvalitářky do Hanačky v Jarošově. Protože měly dobré pracovní zkušenosti, A. Hrdá nabídla právě jí místo v krojové dílně. V roce 1978 se Slovač přestěhoval na nové působiště v Bezručově ulici. A. Hrdá se starala o objednávky, realizovala kontakty se zákazníky, sledovala kalendář zařazení objednávek do výroby, zabezpečovala a vybírala materiál, konzultovala pracovní postupy, sledovala plnění výroby, vzdělávala se prostřednictvím Českého svazu výrobních družstev, který jí vyslal do Polska (1980) a do Maďarska (1984). A. Hrdá se mohla vždy spolehnout na precizního mistra dílny Jana Bartoše, který zaučoval tehdy na dílně nejmladšího krejčího Josefa Míška z Hluku. Po odchodu J. Bartoše na jeho místo nastoupil jako dílenský mistr Václav Mikulka, který nahradil svého předchůdce bezezbytku. Lehkou krejčovinu pokrývala obvykle pětice krejčovských, v té době A. Pohunková a M. Vojtěšková, praktikantka Věra Gorčíková, která se učila přímo pro Slovač ve Vizovicích, Karla Janečková, A. Gahurová ze Starého Města. *Zakázky přicházely z okolí Uherského Hradiště, ze Slovácka, pro Valášek, pro soubor Jasénka, Vsacan, šily se kroje do Slezska, na Tešínsko pro soubory Slezan, Goralé, Javorový z Třince, pro soubor Ostravica, odkud do Slovače přijížděla znalkyně zdejšího regionu Jiřina Králová. Pro Brněnsko se v té době vyráběly kroje pro Jánošík a později Ondráš, pro Valašský krůžek z Brna, pro brněnský soubor Javorník a Javorníček, z hanáckých souborů např. pro Ječmínek. Nejzajímavější byly standardně zakázky pro Slovensko, pro SEUK a Lúčnicu, pro soubory od Myjavy až po Košice, např. pro Trenčan, Družbu, Dubnicu nad Váhom, Humenné, Vranov nad Toplou, pro Zvolen, Dimitrovc, Ekonóm z Bratislavy, skupiny z Liptova, Detvy, pro soubor Magura, Žďár nad Hronom, Šariš, Michlovce, pro Záhoran. SEUK byl stálým zákazníkem. Když slavili každé další pětileté výročí, Slovač pravidelně zajišťoval nové kroje a celý pracovní půl rok byl věnovaný hotovení jejich krojů. Tolik druhů krojů a variant jsem viděla poprvé a Slovensko jsem vlastně neznala, kde ta která vesnice je. Svůj největší podíl spatřuji v tom, že jsem měla bohaté zkušenosti s představami souborů, věděla jsem, co potřebují kroje na scéně, aby se původním krojům co nejvíce podobaly, přestože musely být z nedostupnosti materiálu nebo nutným odlehčením textilních materiálů nahrazeny lehčími látkami. Musely jsme počítat s tím, co udělají barvy textilií pod scénickým osvětlením. Při výběru materiálu jsme musely brát na zřetel zjednodušení krojů, aby se dal jednoduše a rychle převlékat, aby se dobře udržoval a častým chemickým ošetřováním nedošlo k předčasnému znehodnocování. O garderobu vyhlášených slovenských souborů se staraly Šarlota Kyšová, návrhářka Roháčová a Melánie Koinoková, které byly pro vedoucí dílny zajímavými partnery a vynikající inspirací. Při výběru materiálu musela A. Hrdá respektovat i to, aby kroj na pódiu vypadal, dobře se nesl a aby měl odpovídající váhu, která by podporovala rozvinutí kroje při tanci a měla patřičný divácký efekt.*

V druhé polovině osmdesátých let začal Český svaz výrobních družstev omezovat dotace pro družstvo Slovač, což pocítilo i krojové oddělení, které přestalo dostávat příspěvek na nákupy materiálu. Proto A. Hrdá s podporou svého oddělení apelovala na představenstvo družstva a žádala je o nutné přehodnocení práce a mezd, ale nebylo jí vyhověno. V roce 1989 podala výpověď a začala pracovat na živnostenský list doma. Síla konfekci i drobné krojové součástky, poté nastoupila opět do OP Prostějov v Uh. Hradišti, kde tři měsíce dělala mistrovou a od ledna 1991 nastoupila jako mistrová odborného výcviku v Učňovské škole na Jiřího z Poděbrad, kde v oboru praktického výcviku strávila se studenty čtyři roky. Využívala bohatých zkušeností z práce na krojovém oddělení Slovače a se studentkami se zapojovala do soutěží, v nichž uspěly návrhy oděvů inspirované lidovým uměním. Dnes se krojové výrobě věnuje sporadicky.

Danuše Fryčová, rozená Lagová (3. 2. 1951, Uherské Hradiště) pochází z Ostrožské Nové Vsi, z početné rodiny Josefa a Květoslavy Lagových, kteří měli pět dětí – Jaroslavu (1947), Ludmilu (*1950), Danuši (1951), Ivana (*1955) a Josefa (*1956). Danuše hned po základní škole v roce 1966 nastoupila do Slovače v Průmyslové ulici. Přijímal ji vedoucí výroby Emil Stránský, který v úzké spolupráci s vývojovým oddělením docílil vzniku vyšivačské dílny se strojovým vyšíváním, tzv. *cifru*, jež realizoval výzdobu dámských a dětských oděvů, ale i pokrytí výzdoby krojových zakázek, které byly dokončovány ruční vyšivkou. Jeho nejbližší spolupracovníci, hlavní návrhářkou a vedoucí vývoje byla Marie Vančurová z Buchlovic. V roce 1975 pak E. Stránského vystřídal ve funkci vedoucího výroby Antonín Adamík. Protože měla Dana vztah k šití a vyšívání a projevovala se jako talentovaná síla, byla přidělena na úsek vyšívání, kde již pracovaly vyšivačky Marie Šebková ze Starého Města, Ludmila Jakšíková z Kněžpole, Marta Brucknerová ze Starého Města, posléze Marie Mořická z Hluku, Věra Bráblíková z Kunovic. Zapracovávala se na vyšivacím stroji zn. *Cornelly*, s tamborovacím řetízem a od prvopočátku se zabývala realizacemi výšivek podle vypracovaných vzorů pro vývoj, na konfekční modely, určené pro domácí trh. Do roku 1978 se D. Fryčová věnovala výhradně výšivkám na konfekčním zboží, ale s otevřením nové budovy družstva Slovač na Zelném trhu se stala vedoucí vyšivací *cifrovací* strojové dílny s novými francouzskými stroji, kde tehdy působilo deset až dvanáct vyšivaček. Oddělení pracovalo pro vývojové středisko s vedoucí Jarmilou Hruškovou i pro krojové oddělení s vedoucími Anežkou Hrdou a Jarmilou Ryškovou. D. Fryčová jako specialistka na strojovou výšivku zapracovávala nové vyšivačky, které zajišťovaly práci pro vývojové oddělení. Díky svým schopnostem a výtvarnému nadání se sama věnovala návrhům krojové strojové výšivky, rozvíjela vlastní realizace, které musely být předkládány na kontraktech, kde se dařilo získávat lukrativní zakázky. V té době se strojová výšivka začala ve větší míře uplatňovat na krojích, neboť nebylo možné zajistit pokrytí krojových zakázek ruční vyšivkou. Družstvo Slovač tak postupně upouštělo od realizací

Danuše Fryčová z Uh. Hradiště. Cifrování motivu na ženské kordulce z Kunovic. Uh. Hradiště 2006. Foto R. Habartová.

náročné ruční výšivky nejen z důvodu finanční nákladnosti, což se pro zákazníka stávalo nedostupným zbožím a pro družstvo se tato práce nevyplácela, ale i v terénu nebylo dost kvalitních vyšivaček, které by stačily zakázky pokrýt. K zajímavým počínům patřilo založení Vyšivačské školy ve Strážnici, která s podporou ministerstva kultury vychovávala pro Slovač vyškolené vyšivačky, z nichž se jako první ve Slovači uplatnila Eliška Maděrová. Největšími odběrateli krojů zůstávalo Slovensko, objednávky tvořily kroje z oblasti Trenčína, Myjavy a Kopanic. Při jejich realizaci byla stále nezbytná kooperace práce s ručními vyšivačkami v terénu, např. s vyšivačkami ve Strážnici, ve Velké nad Veličkou, v Suchově apod.

D. Fryčová pracovala ve Slovači do roku 1989, kdy se jí s novými ekonomickými podmínkami nabídky nové možnosti seberealizace. V roce 1990 si v Uherském Hradišti se svým manželem založila vlastní firmu *FPD* s. r. o. (Fryčovi Petr a Dana), která se specializovala na bytový textil, krojovou výšivku a zhotovování praporů a vlajek, které se po roce 1989 staly ze stran obcí a spolků vyhledávanou záležitostí. V první polovině devadesátých let sídlila jejich dílna na Domě služeb na Masarykově náměstí v Uh. Hradišti, kde zaměstnávali deset vyšivaček. Sortiment dílny byl ovlivněn v letech 1991–1995 spoluprací se švýcarskou firmou *SANDER TEXTIL*, zabývající se bytovým textilem, proto v této době majitelka úplně přerušila krojovou zakázku. V letech 1996–1999 rozjela firma D. Fryčové spolupráci s německou firmou, opět zaměřenou na bytový textil, strojové vyšívání záclon, ubrusů, prostírek apod. V té době již zaměstnávala firma *FPD*, sídlící na Náměstí míru až 150 zaměstnanců, kde mistrovala Milada Hanusová. Vyšivačky se zabývaly vyšíváním řetízkovými stroji, dírkovou výšivkou pomocí vypalovacích pájek, zoubkováním okrajů na ubrusech. V roce 1999 musela D. Fryčová z vážných rodinných důvodů firmu rozpustit. Od té doby pracuje samostatně doma a zabývá se originálním autorským vyšíváním drobného bytového textilu, výšivkou a aplikacemi praporů, o které v dnešní době obce a spolky projevují zájem. Spolupracuje rovněž intenzivně s krojovými krejčímí a švadlenami, pro které zajišťuje strojovou výšivku *na cifru* pro mužské košile a ženské rukávce, výšivky na kordulkách, nohavicích, čepcích a šátkách. O spolupráci ji požádalo také *Středisko školy lidové tvořivosti a řemesel* v Blatničce a v Uherském Ostrohu, které se zhotovováním krojů pod vedením Jany Smutné z Vnorov zabývá od roku 2006.

Na stránkách www.slovacko.org/home/?acc=ctk_siti_kroj_u_blatn (kráceno a upraveno) se můžeme dočíst, že *Blatnička je pravděpodobně jediným místem v Česku a patrně i ve střední Evropě, kde si lze nechat udělat lidové kroje, a to navíc ve větším množství a přesně podle tradicí nejrůznějších regionů. Výroba krojů mohla být v Blatničce zahájena na základě investice obce Blatnička a díky finanční pomoci Evropské unie, která na projekt poskytla osmdesát procent z investovaných deseti milionů korun. Středisko vzniklo ve staré základní škole v obci. Již nyní zaměstnává čtyři stálé a čtyři externí pracovnice. Středisko již získalo zakázku na výrobu 114 krojů za 1,8 milionů korun pro mikroregion Hornolidecko. Středisko zároveň vypomůže s výrobou součástí krojů pro tradiční Jízdu králů ve Vlčnově. K jeho prvním zákazníkům již patří soubory Valášek a Kunovjan. Dílnám Střediska školy lidové tvořivosti a řemesel v Blatničce a v Uherském Ostrohu bude věnován prostor v dalším příspěvku.*

Helena Lakosilová, rozená Bartoňová (6. 10. 1949, Vážany) viděla svůj velký vzor doma u svého dědečka Františka Bartoně (1890–1980) a tatínka Aloise Bartoně (17. 11. 1920), kteří se věnovali poctivé krejčovské práci a ovlivnili ji natolik, že nikdy nepřemýšlela o žádné jiné práci. Je zkušená dámská krejčová, vyučená v OP Prostějov (1964–1967), kde byl jejím mistrem Zdenek Chalupka. Po vyučení nastoupila Helena do dílny OP Prostějov, do Hanačky v Uherském Hradišti, kde získávala zkušenosti od mistra Zdenka Grepla. Po zapracování byla zaměstnána jako univerzálna *bleskovka*. Do družstva Slovač přišla v roce 1982. Přijímal ji Josef Bártek, jako mistrová v té době působila ještě Zdenka Procházková a vedoucí krojového oddělení vykonávala Anežka Hrdá. Ke svým největším profesionálním vzorům řadí vynikajícího krojového krejčího a mistra Václava Mikulku z Jarošova. Na krojovém oddělení v té době pracovaly švadleny Marie Vojtěšková, Anna Pohunková,

Marie Vojtěšková z Mařatic, Helena Lakosilová z Vážan a Jana Hanáčková z Kunovic v krojové dílně družstva Slovač. Uh. Hradiště 1986. Foto archiv Slovákčého muzea.

Helena Lakosilová ve své dílně ukazuje brokátový fěrtůšek. Vážany 2006. Foto R. Habartová.

Anna Gahurová ze Starého Města, z mladších Jana Hanáčková z Kunovic, Věra Gorčíková z Luhačovic, Marie Bartošková a Magda Vlčková, která v roce 1985 odešla do šicí dílny Slovákckého divadla v Uherském Hradišti. K její první krojové zkušenosti patřil kroj myjavský pro soubor Lúčnica, věnovala se *žabičkování* v pase, plisování fěrtochů a háčkování drobných kvítků na ženský živůtek *prucel*. Ve Slovači nabyla znalosti, které může využívat při šití krojů ze všech regionů. Udržela se zde s krojovou krejčovou Boženou Habartovou až do roku 2004, kdy bylo družstvo uzavřeno, rozprodáno a dáno do konkurzu. V roce 2004 si založila vlastní živnost a věnuje se šití krojů pro veřejnost, ale především pro folklorní soubory – VUS Odnrás z Brna, CM Jaroslava Čecha v Uh. Hradišti a jejich taneční skupinu, pro folklorní soubor Pentla z Boršic, Cifru z Uh. Hradiště. Šije všechny součástky ženského kroje – spodnice, rukávce, kordulky, věnuje se i plisování. Z mužského kroje se specializuje na zhotovování košil, zástěr, drlí a všech součástí z lehkého materiálu, převážně z oblasti Uherskohradištsko, Strážnicko a Podluží.

Božena Habartová, rozená Vaculíková (19. 5. 1964, Sady) pochází z Uherského Hradiště-Sadů č. p. 221. Její otec Antonín Vaculík (1925–2002) byl instalatérem a maminka Božena Vaculíková, rozená Kolečkářová (1932) pracovala v nemocnici v prádelně a starala se vedle Boženy o Jindřicha (1956–1980) a Marii (1958). Od dětství Božena projevovala výtvarné vlohy a vztah k šití a naskytl se jí příhodná možnost nastoupit do Středního odborného učiliště ve Vizovicích (1978–1981), do oboru dámská krejčová, kde se zaškolovaly nové síly pro Slovač. Obor dámská krejčová měl právě praxi ve Slovači, a tak celé tři roky v rámci praktické výuky získávala znalosti a dovednosti na zakázkové dílně družstva Slovač. Boženu lákala těžká krejčovina, proto po vyučení vystudovala tříletou nadstavbu v Brně na Střední odborné škole na Charbulově ulici. V roce 1982 nastoupila na krojové oddělení, kde se specializovala na pánské kroje – nohavice, korduly, lajble, bruncluky. Na dílně spolupracovala s J. Borkem, F. Mikulcem, V. Kašným a nejvíce s mistrem V. Mikulkou, od kterého přijímala rady, načerpala vědomosti a *figle*, jak si práci usnadnit a přitom ji dokonale vyhotovit. Na dílně spolupracovala rovněž s krejčovými – M. Vlčkovou, M. Bartoškovou, V. Bráblíkovou a ručními vyšivačkami Mírkou Mikuláškovou z Místřic a Marií Kohoutkovou z Uh. Hradiště, které byly pro Slovač vyškoleny ve Strážnické vyšivací škole. V dílně *cifrárně* pracovalo asi šest vyšivaček, mezi nimi vynikala Dana Fryčová z Uh. Hradiště, Marie Badinová z Buchlovic, Jana Dáňová z Kunovic a na dílně vyšivacích automatů pak Lidka Sakrajdová z Uh. Hradiště a Marie Jančová z Jarošova. První její zakázkou byly valašské kopice pro Jasénku a valašské nohavice. Mistr Mikulka stříhal a rozděloval práci. Za celý výrobek si odpovídal každý sám. V letech 1983–1984 se nahromadilo tolik práce, že nebylo možné zakázky stíhat v zadaném roce. Objednávky přicházely ze Slovenska, kam zajížděla do souborů Lúčnica a SLUK zkoušet kroje z Myjavy, Zemplína a Šariše A. Hrdá a mistr V. Mikulka. Postupně přicházely objednávky z Ostravy pro Technik, pro brněnský BROLN, Jánošík, Javorník a celé Valašsko. Ke zlomu došlo až v polovině devadesátých

Božena Habartová ukazuje mužskou kordulu z Bystřice pod Lopeníkem. Uh. Hradiště-Sady 2006. Foto R. Habartová.

let, kdy se údajně slovenské soubory obracely se svými požadavky na nově zbudovanou dílnu slovenského ŮLUVU. Ještě v roce 1999–2000 si Lúčnica objednala u Slovače velkou zakázku 75 nohavic. Na přechodnou dobu po J. Ryškové nastoupila na místo vedoucí krojové dílny Eva Prajsová z Hluku, která byla svou předchůdkyní proškolená, ale v roce 1998 odešla a na místo vedoucí byla dosazena Renata Kúrová z Jarošova, která jako absolventka Průmyslové školy v Prostějově s praxí v kanceláři neměla s vedením takové dílny dostatečné zkušenosti. Práce na krojovém oddělení stagnovala, začala být vyplňována náhradní konfekcí, kterou tvořily malé série vlastní *slovačovské* výroby, např. malé série kalhot, halenek, šatů. Práce bylo nedostatek a dílny postupně zaměstnanci opouštěli. Někdo odešel nuceně na sériovou výrobu a v roce 2000 došlo ke spojení oddělení krojů se zakázkou, které nárazově realizovalo zakázky pro jednotlivce, malé kolekce do Ameriky, Rakouska, Holandska, ale nejednalo se více než o dva krojové komplety za měsíc, mezi nimiž byly objednávky Lúčnice v roce 2000, Ondráše z Brna, valašské kroje, kroje luhačovického Zálesí po patnácti párech, v roce 2002 kroje pro Rusavu, Javorník, kroje do Nedašova a pro jednotlivce na Hanou. Přibývaly nové typy objednávek, zakázky Obecních úřadů, např. Brankovic, které se na Slovač obracely s požadavky na výtvarné zpracování a zhotovení obecních a spolkových praporů, obecních znaků. Do poslední chvíle měla dílna práci, kterou zajišťovaly vedle pánské krejčovské B. Habartové švadlena Helena Lakosilová, Marie Jakešová jako dámská krejčová a vyšivačky Hedvika Šuráková z Mařatic a Hana Grebeníčková z Kudlovic. Vedoucí dílny byla Renata Kúrová, která i s předsedou družstva J. Vůle odešla v roce 2002. Dílna byla spojena se zakázkovým střediskem, kde doposud fungovala Milena Bartošová ze Šumic a Renata Lekešová z Uh. Ostrohu, které měly i svoje zakázky a existenci jim zabezpečovala půjčovna svatebních šatů. K zásadnímu zlomu a definitivnímu rozpadu Slovače došlo na základě nulové zakázky pro sériovou dílnu a stříhárnu. Krojové oddělení bylo v té době obsazeno třemi švadlenami a dvěma vyšivačkami, které měly stále odbyt a zajistil by jim slušnou existenci. Opět začal být větší zájem o pořizování nových krojů ze stran souborů, ale podnik se dostal do útlumu, neboť neměl žádné vedení. Půl roku čekal na nové odborné vedení a vedoucího výroby, který by zajistil práci pro sériovou dílnu. Toto bezvládí trvalo do června roku 2003. V tomto období koupila podnik nová společnost, přičemž se zjistilo, že v období dvou předchozích vedoucích družstva neplatilo družstvo sociální a zdravotní zákonné pojištění, které bylo z výplat strháváno. Obratem byl podnik prodán společnosti, jejíž majitel nežije v České republice a Václav Trávníček z Uh. Hradiště byl pověřen správcem budovy. Společnosti nešlo o záchranu podniku, ale vyklizení budovy za účelem dalšího podnikání. V červnu roku 2003 byl majetek Slovače, sklady s veškerým galanterním zbožím a zásobou textilií, nabídnut k rozprodání nejen členům družstva, ale i široké veřejnosti. Za tímto účelem byla zřízena i prodejna, která nabízela za minimální ceny krojové galanterní zboží. V té době stále na dílně přežívaly B. Habartová a H. Lakosilová, kterým se naskytl v rámci vyhlášení nejlepších obcí roku ve spolupráci se Sdružením obnovy venkova zajímavá zakázka, zabývající se zhotovováním zdobných stuh, šerp pro vyhlášené a oceněné obce v naší republice.

Poslední dvě švadleny dlouhou dobu přemýšlely, jak zachránit nebo udržet chod krojové dílny. Obávaly se existenčních problémů, možných finančních postihů a nedovolily si jít bez zkušeností s vlastním podnikáním do rizika a možnosti zadlužení. Proto v červenci 2003 jako poslední družstvo opouštějí. Založily si vlastní živnost, kterou provozují ve svých rodinných domcích. B. Habartová je zavalená prací, kterou představují zakázky jednotlivců, se zájmem o ušití nohavic a kordul z různých míst Uherskohradištska, Brodsko a Kopanic, především pro účely výročních zvyků a svátků. Zabývala se velkou zakázkou pro soubor Cifra z Uh. Hradiště, kde se podílela na zhotovení univerzálního nadregionálního kroje, šila zjednodušené kopaničářské a myjavské kroje, kroje pro soubory Kohůtek z Bánova, Světlovan z Bojkovic, pro Kašavu, která po letech začala s obnovou krojového fondu, pro soubor Krajina z Olomouce, kopaničářské mužské kroje do Starého Hrozenkova, krojové součástky pro cimbálovou muziku Stanislava Gabriela z Babic, kroje pro cimbálovou muziku Harafica z Uh. Hradiště, Vojenský umělecký soubor Ondráš z Brna, Rosénku z Prahy, ale i pro hodové

chasy a stárky z Hradištska. Nadále spolupracuje s cifrovacími i ručními vyšivačkami, které na těžké krejčovíně vyšívají odpovídající vzory a motivy. B. Habartová se drží jedné zásady: *Nikdy nepokračuj na špatné práci.* Sem řadí i situaci z posledních dnů v družstvu Slovač, které je nenávratně pryč a přemýšlí nad tím, co se mohlo pro jeho záchranu udělat. Zůstává doma se svými kroji, na nichž posiluje svou vůli, odvahu a dodává si energii. *Každý krojový kus je originálem, který člověk nemůže ošidit, zjednodušit ani obejít. Vlastní práce na jedněch nohavicích vyžaduje technickou přípravu, shánění materiálu, brání mír zákazníkoví, výrobu stříhu, napaření a vysrážení sukna, odzkoušení, poznačení změn, rozhození celého upraveného díla, přestříhnutí na základě zkoušky, ustríhnutí podšívky, namalování vzorů podle šablon, vyšňůrkování, opětovné sešití dílů, zhotovení zdobení na bočních švech, sešití díla, ruční vypořádání, vyžehlení, předání zakázky a začít znovu. Práce na jednom kusu nohavic trvá více než třicet hodin a nemůže být nikdy doceněná.* Vyznamenáním je, když přijde na doporučení zákazník, kterého přesvědčila profesionální práce Boženy Habartové.

Závěr

Portréty deseti tvůrců představují ve zkratce osobnosti v krejčovském oboru, kteří získali zkušenosti u vyhlášených mistrů krejčích, byli ovlivněni příbuznými nebo navázali na rodinnou tradici. Jejich zájem se orientoval na hotovení krojů a své zkušenosti a znalosti uplatňovali a zdokonalovali svým dlouholetým působením v družstvu lidové umělecké výroby Slovač v Uherském Hradišti, které bylo do obchodního rejstříku zapsáno 1. dubna 1936 a bylo zlikvidováno fakticky až v roce 2006. Družstvo patřilo mezi zakladatele moderní péče o lidovou výrobní tradici, vytvořilo z tradiční rukodělné výroby obor živé tvůrčí činnosti, která se úspěšně vyvíjela po celou dobu druhé poloviny 20. století. Od počátku své existence se důsledně věnovalo terénním výzkumům, z nich vznikly výzkumné materiály, zabývající se jednotlivými krojovými oblastmi Slováků a další dokumentace, týkající se vybraných regionů v Čechách a na Slovensku. Za léta systematické práce vytvořilo družstvo důkladnou písemnou a fotografickou dokumentaci a na základě poptávky a spolupráce s regiony bývalého Československa vytvořilo archiv krojového fondu jednotlivých národopisných regionů, podoblastí i lokalit celého území. Stalo se předním družstvem na Slovácku, usilujícím o rozvoj lidové umělecké výroby, nákupní a prodejní velkoobchodní organizací pro textilní maloobchod. Slovač si díky spolupráci odborníků v oblasti lidového oděvu z řad etnografů, výtvarníků, návrhářů a týmu vynikajících krojových krejčí a švadlen vytvořil renomé a stal se vyhledávanou dílnou a respektovanou a uznávanou součástí soudobé hmotné kultury. Družstvo začalo po roce 1990 stagnovat, hledalo náhradní programy, které se dařilo úspěšně realizovat a teprve v roce 2006 bylo oficiálně zrušeno. Problematika posledních 15 let je natolik složitá, že bude zhodnocena v příštích příspěvcích, které budou postupně přibližovat nejen osudy těch, kteří se na vedení družstva podíleli, ale především dalších mistrů, krejčích a švadlen, jejich vynikající řemeslnou práci. Těch, kteří v družstvu Slovač zanechali svůj profesní rukopis a krojové práci se věnují i nadále.

Významná lokální angažovanost veřejnosti, narůstající činnost spolků, skupin a sdružení, a s tím související společenské uplatnění a reprezentace jednotlivců i kolektivů, vede dnes přes značnou finanční nákladnost k pořizování nových vlastních krojových součástí a kompletních krojů. Nepořizují si je jen folklorní soubory a vesnické skupiny, ale také děti, mladí lidé i občané v letech, kteří mají opět možnost oblékat se častěji do svátečních krojů. Poptávky dnes zajišťují právě tito zkušení krojovní krejčí a švadleny z Uherskohradištska, kteří se podílejí na vytváření nových hodnot svou erudicí, dlouholetými zkušenostmi v družstvu Slovač, vlastními tvůrčími invencemi a estetickým cítěním. Jejich osobní vklad a vliv tvůrce je nepostradatelný, včetně morální povinnosti ctít krojové odlišnosti v použití materiálu, stříhu, ale také v detailech a výšivce, které dříve charakterizovaly konkrétní lokalitu a byly jedním z hlavních znaků, podle nichž se od sebe lidé odlišovali a podle kterých se také poznávali. Poté, co byly zrušeny zákony, týkající se lidové umělecké výroby, uměleckého řemesla a byly zrušeny prestižní organizace Slovač a ÚLUV, kde jejich jména zapadly v nenávratnu,

je na místě věnovat jim pozornost alespoň touto formou a hledat možnosti podpory péče také o tyto projevy lidové rukodělné činnosti ze strany státu, včetně odborného působení. I oni jako poučení tvůrci a nositelé tradičních hodnot by měli osvětově působit a poučit své zákazníky, aby se kroje jimi s láskou zhotovované na základě přání objednatelů a budoucího nositele nestaly jen průvodcem slavností a promyšlenou atrakcí v rámci cestovního ruchu, ale aby zůstaly především kulturním bohatstvím našeho národa.

Literatura:

- B e n e š, J., *Proč se nenosí lidové kroje*. MK, 20, 1984, č. 3, s. 19.
- B i m k o v á, M.–S v o b o d o v á, V.: *Lidový kroj a jeho výroba*. In: Hurt, R.: Kyjovsko. Brno 1970, s. 200–222.
- B o u č e k, V.: *O tradiční lidové výrobě a veřejné péči o ni*. In: Frolec, V.: Lidový kroj jako znak lokální příslušnosti obyvatel současné jihomoravské vesnice. In: NA, 17, 1980, s. 205–216.
- J a n č á ř, J.: *Slovač, družstvo umělecké výroby v Uherském Hradišti*. Uh. Hradiště 1985, s. 127.
- L a n g h a m m e r o v á, J.: *České lidové kroje*. Praha, 1994. 150 s.
- H a b a r t o v á, R.: *Lidový oděv a jeho současná společenská potřeba*. In: NR 2005, roč. 15, č. 3, s. 56–58.
- H a b a r t o v á, R.: *Folklorní hnutí a tradiční lidová kultura na přelomu tisíciletí*. In: Problematika prezentace a medializace tradiční lidové kultury. Sborník příspěvků z 21. strážnického symposia. Strážnice 2006, s. 156–184.
- S v o b o d o v á, V.: *K výzkumu lidového kroje a jeho výroby*. In: NA 6, 1969, roč. , s. 17–29.
- M i n a ř í k o v á, B.: *Vliv výrobce na podobu kroje*. In: Folia Ethnographica LXXXIII, 1998, s. 79–84.
- M i n a ř í k o v á, B.: *Lidový textil. Současné užití v módě*. MK, 26, 1990, č. 1, s. 25.
- S v o b o d a, J. F.: *O zjišťování krojů*. In: NVČ XX, 1927, š. 2, s. 146–151.
- J e ř á b k o v á, A.: *Odlívání*. In: Jančář, J. a kol.: Vlastivěda moravská. Země a lid. Nová řada, sv. 10, s. 116–157.
- T r á v n í č e k, V.: *Funkčnost lidového kroje v minulosti a dnes*. MK, 5, 1969, č. 7, s. 3–4.

PhDr. Romana Habartová (n. 1964) odborná pracovníce Slovákého muzea v Uherském Hradišti. Ve svém odborném zájmu se věnuje studiu a výzkumu obyčejové tradice, lidového oděvu, lidové výtvarné kultury a tradičního řemesla. Zájmově se orientuje na taneční a hudební folkloristiku, dětský folklor.

The Folk Costumes and their Creators in the Uherskohradištsko Region

Abstract

Folk costume remains an essential representative of the folklore culture. It expresses the relation of the local inhabitants to the place where they live. In the latter half of the 20th century, the costumes have finally lost the function of everyday attire and they are now worn as such only by some women of the oldest generation, who still wear them both on common days and holidays. These women usually make and repair the parts of their costumes by themselves. Their importance as experts on traditional handcraft productions in the field has vanished because they are no longer making the costume parts which they had used to do at home. Costume wearing had been disrupted since the 1960s by restrictions or even ban of numerous religious ceremonies, but on the other hand, it had been preserved within the framework of holidays and celebrations of the annual cycle. The youth, mostly males, wear costumes during *fašank*, as well as the Easter Monday *šlahačka*. Sporadically, a tradition of wearing costumes during the military draft procedure has been preserved (in Kunovice, this custom had been kept alive throughout the whole of the 20th century until the abolition of conscription service). In some villages, the youths wore costumes when erecting and chopping down the May poles. The main opportunity to wear a representative costume has always been (and remained) the feast festivity. Costume-wearing obtained new meaning in the collective partaking in state-supported, socio-political events such as First of May, agricultural-cooperative festivities (local, district or county), harvest-home festivities, costume balls and staged appearances of folklore festivals of local, regional or national importance. This period brought about the trend of buying new costumes in the folklore movement. In Uherské Hradiště, an important role of supplier in this period was played by the costume department of the artistic production cooperative Slovač, which produced costumes for hundreds of folklore ensembles

from all over the former Czechoslovakia. A specialized and competent management, own documentation and archive, technological background as well as the potential of the folklore handcraft masters allowed for making of costumes in the harmony with the spirit of the basic principles of folklore handcraft, even in the details of regional distinctions. The field was not a primary source of inspiration for the folklore ensembles anymore; instead, they sought impulses in the archives and museums with their rich collections of textile. The rich artistic activities, on-stage presentation, national folklore contests, representation abroad and the financial politics enabled the folklore ensembles to purchase more costume types as well as costume reconstructions, from the local everyday and holiday variants to sets of regional types from the region in question. The Slovač cooperative dealt with commissions for hundreds of thousands crowns, employed costume tailors, seamstresses, dressmakers and embroiderers, the best of whom were named by a special committee *workers or masters of folklore artistic production*. The aforementioned committee was established by virtue of a special decree of the Ministry of Culture and it assessed the quality of the presented costumes and costume parts in order to find whether they were “masterly” or not. Slovač also employed traditional free-lance embroiderers with intimate knowledge of regional differences.

The new socio-economic order opened the way for self-fulfillment of each of us in all spheres of public, academic and cultural life after 1989, including the possibilities of self-realization in work environment. The first half of the 1990s was characteristic with differentiation of society as well as estrangement of the existing manifestations of cultural life, both private and public. After a short period of certain attenuation, the manifestations of natural, spontaneous creativity have returned to the communal life, having adjusted themselves to the new circumstances of political freedom. Besides living ceremonies, during which the costume-wearing had not been essentially disrupted, religious ceremonies have been reintroduced. Children wear costumes at the First Communion, the youths during Confirmation and Corpus Christi. The Primitia (the first mass of a newly ordained priest) today represent a celebration of the whole village which is outwardly represented by the collective wearing of costumes. The folklore experiences a “revival” of sorts, which is in many cases an effect of the disruption of the natural development, often called a “people’s memory”, or the “memory of tradition”, without understanding the original meaning, neither its form nor its content. The attributes associated with some traditional practices lose their original meaning and their new bearers tend to regard them as symbolical events or simply aesthetically pleasing things.

The aforementioned social events lead the public to buying new costumes and costume parts in spite of the fact that these tend to be quite expensive. The costumes are again purchased by the members of folklore groups and ensembles. The demand is met mostly by private craftsmen from the Uherskohradištsko region. They uphold the traditional values by their expertise, long-term experience from the Slovač cooperative, their own artistic inventiveness and aesthetic feeling. Their personal input and the influence of the creator is indispensable, including the moral duty that requires them to respect the local differences in the usage of material, cut, details and embroidery, which used to be typical of locality. After the laws related to the folklore culture and craft had been abolished, and the prestigious organizations such as Slovač or ÚLUV have been dissolved, the manifestations of folk culture should be supported by the state. It is necessary to exert a scholarly influence upon the costume makers and keep turning their attention to the fact that they, as aware creators and perpetuators of traditional values should enlighten and educate inexperienced and often ignorant customers so that the costumes do not become a mere colorful appendix of regional tourist attractions, but so that they remain true cultural heritage of the Czech nation.

Volkskleidung und ihre Hersteller im Gebiet von Uherské Hradiště

Zusammenfassung

Die Volkskleidung gilt als unwegdenkbarer Vertreter der Volkskultur, der die Beziehung der Einheimischen zu ihrem Lebensumfeld darstellt. In der zweiten Hälfte des 20. Jahrhunderts war die Zeit endgültig vorbei, wo die Trachten alltäglich getragen wurden und nur noch die Frauen der ältesten Generation tragen bis heute an Werk- und Festtagen die Volkstrachten *nach Bauernart*. Gefertigt und ausgebessert werden die einzelnen Trachtenteile mit eigenen Kräften. Die Position der Frauen als Kennerinnen der traditionellen handwerklichen Fertigkeiten ist verloren gegangen, denn sie konnten sich bei der hausgemachten Fertigung der Trachtenteile nicht mehr betätigen. Seit den sechziger Jahren wurde das Trachtentragen durch das Verbot der religiösen Feste begrenzt, dagegen ungestört blieb die Tradition der Volksfeste im Rahmen des Jahreszyklus. Die Dorfjugend, vor allem junge Männer, trugen die Trachten beim Fasching und am Ostermorgen beim zeremoniellen „Schlagen“. Nur als Ausnahme blieb das Phänomen des Trachtentragens bei der Musterung junger Männer, (so z. B. in Kunovice ununterbrochen über das ganze 20. Jahrhundert, bis zur Aufhebung der Wehrpflicht). In einigen Lokalitäten trug die Dorfjugend Trachten anlässlich der Maibaumfeste. Die wichtigste repräsentative Gelegenheit zum Trachtentragen ist nach wie vor das Kirmessfest. Zu den Kommunistenzeiten gewann das Trachtentragen eine neue Bedeutung bei der kollektiven Teilnahme an den vom Staat unterstützten politisch-gesellschaftlichen Veranstaltungen wie Tanzabenden am ersten Mai, Erntefesten in der Gemeinde, Trachtenbällen und Folklorefestivals von lokaler, regionaler oder nationaler Bedeutung. Diese Zeit brachte den Trend mit, sich neue Trachten oder

Trachtenkostüme als Bestandteil der Folklorebewegung anzuschaffen. Eine bedeutende Rolle spielte die Abteilung für Volkstrachten der kunstgewerblichen Produktionsgenossenschaft „Slovač“ in Uherské Hradiště, welche viele Trachten für Hunderte von Ensembles aus der ganzen (damaligen) Tschechoslowakei herstellte. Fachleute in der Leitung, eigene Dokumentation, Archiv, technologische Unterstützung samt dem Potential der Meister des Kunstgewerbes ermöglichten, Trachten herzustellen, bei denen die Grundprinzipien der handwerklichen volkstümlichen Tradition samt regionalen Unterschiedlichkeiten erhalten blieben. Das Gelände als Inspirationsquelle war für die Folkloreensembles nicht günstig, sodass sie sich eher auf Archivunterlagen und Museen mit ihren reichhaltigen Textilsammlungen orientierten. Dank der Aktivitäten im Bereich Volkskunst samt öffentlichen Präsentationen, ganzstaatlichen Wettbewerben, Repräsentationen im Ausland und dank der Finanzpolitik wurden von den Interessengruppen mehrere Trachtentypen oder Trachtenrekonstruktionen angeschafft, und zwar in vielen Varianten – von alltäglichen zu festlichen, von lokalen zu regionalen. Die kunstgewerbliche Produktionsgenossenschaft Slovač erledigte Hunderttausende von Aufträgen, beschäftigte auf Trachten spezialisierte Schneider, Schneiderinnen und Stickerinnen. Die besten von ihnen wurden anhand der vorgezeigten Auswahl von Kleidungsstücken als Meisterstücken von einer Fachkommission beurteilt und die besten Bewerber konnten zu Meistern der Volkskunstproduktion ernannt werden. Die Slovač nutzte ebenfalls die traditionelle hausgemachte Handarbeit der Stickerinnen und Schneiderinnen, denen die regionalen Unterschiedlichkeiten vertraut waren.

Die neue gesellschaftlich wirtschaftliche Ordnung unseres Landes nach 1989 öffnete das Angebot an verschiedenen Stellen in vielen Lebensbereichen samt der Selbstverwirklichung im Arbeitseinsatz. Die erste Hälfte der neunziger Jahre beschritt den Weg der gesellschaftlichen Differenzierung und der allmählichen Entfremdung im privaten sowie öffentlichen Kulturbereich. Nach einer kurzen Abschwächung wurde die Atmosphäre lockerer und zusammen mit der Meinungsfreiheit konnten jene Erscheinungen in das Leben zurückkehren, die hier ihren natürlichen Platz haben, oder es entstehen auch neue, den Zeitbedürfnissen entsprechende Erscheinungen. So kehrten in den Kalender und in das Jahreskolorit auch religiöse Rituale zurück. Trachten tragen die Kinder bei der ersten heiligen Kommunion, die Jugendlichen bei der Konfirmation und anlässlich des Fronleichnams. Die Primiz stellt heute ein großes Fest für die ganze Gemeinde dar, bei dem alle ihre Festtrachten tragen. Das Folkloregeschehen erlebt seine Renaissance, manchmal als Folge der unterbrochenen natürlichen Kontinuität, die als Gedächtnis der Nation oder Gedächtnis der Tradition bezeichnet wird. Manchmal geschieht dies ohne Verständnis für die ursprünglichen Attribute – Bedeutung, Inhalt und Form der Gebräuche. Von ihren Trägern werden sie meistens als wichtige Symbole, Sachen oder Gegenstände ästhetischen Charakters wahrgenommen.

Die gesellschaftlichen Gelegenheiten bringen die Menschen dazu, dass sie sich trotz erheblichen finanziellen Kosten neue eigene Trachtenteile oder komplette Trachten anschaffen. Auch die Folklore- oder Dorfgruppen lassen sich neue Trachten und Kostüme fertigen. Die Nachfragen erledigen heute die Trachtenschneider und -schneiderinnen aus dem Gebiet von Uherské Hradiště. Sie beteiligen sie sich an der Gestaltung neuer Werte, durch ihr Wissen, langjährige Erfahrungen in der kunstgewerblichen Produktionsgenossenschaft Slovač, eigene schöpferische Ideen, ausgeprägten Schönheitssinn. Ihr persönlicher Einsatz und Einfluss als Schöpfer ist nicht wegzudenken ebenso wie die Moralpflicht auf Unterschiedlichkeiten der Trachten zu achten, die sich im Material, Schnitt, in der Stickerarbeit, aber auch in anderen Details äußern und früher immer die konkrete Lokalität kennzeichneten. In der Situation, wo die Gesetze über die Volksgewerbekunst aufgehoben wurden und die Prestigeorganisationen wie Slovač und die zentrale Organisation ŮLUV nicht mehr existieren, sollte der Staat zur Pflege der Volkskultur seinen Beitrag leisten. Auch die Trachtenschneider als Schöpfer und Träger der traditionellen Werte sollten noch eine aufklärende Rolle übernehmen – unerfahrene und unwissende Kunden zu belehren, sodass die Volkstrachten nicht nur als Begleitung an Festen und Attraktion für Touristen dienen, sondern vor allem als Kulturreichtum unserer Nation bewahrt bleiben.